

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

До друку та в світ
дозволяю на підставі
«Єдиних правил»,
п. 2.6.14

Заступник першого проректора –
начальник організаційно-методичного
управління

В.Б. Юскаєв

Конспект лекцій із дисципліни «Університетська освіта» для
студентів факультету економіки та менеджменту спеціальності
6.030507 «Маркетинг»
денної та заочної форм навчання

Усі цитати, цифровий,
фактичний матеріал
та бібліографічні
відомості перевірені,
написання одиниць
відповідає стандартам

Укладачі:

О.Ф. Грищенко

Л.Ю. Сагер

Відповідальний за випуск

С.М. Ілляшенко

Декан факультету
економіки та менеджменту

О.В. Прокопенко

В.о. директора ЦЗДВН

С.С. Мелейчук

Суми
Сумський державний університет
2016

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

О.Ф. Грищенко, Л.Ю. Сагер

Університетська освіта

Конспект лекцій

Суми
Сумський державний університет
2016

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

Конспект лекцій

із дисципліни «Університетська освіта»

**для студентів факультету економіки та
менеджменту
спеціальності 6.030507«Маркетинг»
денної та заочної форм навчання**

Затверджено
на засіданні кафедри маркетингу
та управління інноваційною
діяльністю
як конспект лекцій з курсу
«Університетська освіта».
Протокол № 40 від 16. 06. 2015 р.

Суми
Сумський державний університет
2016

Університетська освіта: конспект лекцій / укладачі:
О. Ф. Грищенко, Л. Ю. Сагер. – Суми : Сумський державний
університет, 2016. – 80 с.

Кафедра маркетингу та управління інноваційною діяльністю

Зміст

	С.
Вступ	3
Тема 1. Університетська освіта у контексті Болонського процесу	5
1.1. Передумови створення Європейського простору вищої освіти	5
1.2. Сутність, мета та принципи Болонського процесу. Основні тенденції його розвитку	7
1.3. Упровадження Болонського процесу у ВНЗ України: проблеми та перспективи	13
Список літератури до розділу	17
Тема 2. Університетська освіта у міжнародному контексті	19
2.1. Сучасні тенденції міжнародної співпраці у галузі освіти	19
2.2. Академічна мобільність студентів та викладачів як фактор інтеграції ВНЗ у міжнародний освітній простір	23
2.3. Термінологічна система у сфері академічної мобільності	26
Список літератури до розділу	29
Тема 3. Нормативно-правові та організаційні засади вищої освіти України	31
3.1. Нормативно-правова база вищої освіти України	31
3.2. Інституції у системі вищої освіти України	38
3.3. Європейська система трансферту кредитів ECTS	41
Список літератури до розділу	46
Тема 4. Організація та інформаційне забезпечення навчального процесу у Сумському державному університеті	47
4.1. Організація навчального процесу у Сумському державному університеті	47
4.2. Бібліотечно-інформаційний центр Сумського державного університету	52
Список літератури до розділу	60
Тема 5. Соціально-культурна інфраструктура Сумського державного університету	61
5.1. Організація позанавчальної діяльності та забезпечення соціального захисту студентів Сумського державного університету	61
5.2. Студентське самоврядування у Сумському державному університеті	65
Список літератури до розділу	70
Підсумковий тест із дисципліни	71

Вступ

Основною метою викладання дисципліни «Університетська освіта» є підготовка студентів до навчання в університеті, вивчення сучасних тенденцій вітчизняної та міжнародної освіти в контексті Болонської декларації.

Предметом вивчення дисципліни є організація професійної підготовки фахівців з вищою освітою.

Основними завданнями, що мають бути виконані у процесі вивчення дисципліни, є теоретична підготовка студентів із таких питань:

- законодавство України про вищу освіту;
- стандарти вищої освіти;
- зміст і методи навчання у вищих навчальних закладах;
- інформаційне й навчально-методичне забезпечення підготовки вищою освітою;
- соціально-культурна інфраструктура університету;
- міжнародна академічна мобільність.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні **знати**:

- основні тенденції в розвитку вищої освіти України та світу;
- основні принципи функціонування системи вищої освіти в Україні;
- організацію навчального процесу в університеті;
- організацію позанавчального процесу в університеті;
- основні напрями й тенденції міжнародної співпраці ВНЗ.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні **уміти**:

- використовувати категорійний апарат для характеристики закономірностей та явищ суспільно-економічного життя;
- планувати, організувати і аналізувати власну навчальну діяльність;
- використовувати найефективніші засоби самоорганізації навчання;
- самостійно працювати з різними джерелами інформації;
- організувати та вести пошукову та науково-дослідну роботу.

Тема 1. Університетська освіта у контексті Болонського процесу

1.1. Передумови створення Європейського простору вищої освіти

1.2. Сутність, мета та принципи Болонського процесу. Основні тенденції його розвитку

1.3. Впровадження Болонського процесу у ВНЗ України: проблеми та перспективи

Ключові терміни:

Болонський процес, Європейський простір вищої освіти.

1.1. Передумови створення Європейського простору вищої освіти

Слово «університет» має значення, утворене від слів «*universital literarum*» («сукупність наук»), що логічно відповідає багатобічності університетської освіти. Але історичне слово «університет» має інший зміст: воно говорить не про універсальність наук, що викладаються в ньому, а про корпоративну структуру університетів, яка ґрунтується на принципі самоврядування. Корпорація, або товариство, професорів і студентів має назву «*universital studentium*» [12].

Історія університетської освіти починається з епохи західноєвропейського середньовіччя і пов'язана зі збільшенням та зміцненням міст, потребами міської економіки і культури.

Перші університети Європи були відкриті у Північній Італії . У 1158 р. з юридичної школи утворився найстаріший Болонський університет. Перші слов'янські університети з'явилися у Празі (Карлів університет, 1348 р.) і Кракові (Ягелонський університет, 1364 р.). У 1724 р. засновано університет у Санкт-Петербурзі, у 1755 р. – у Москві.

Перший загальний університетський статут було прийнято в Росії 5(17) листопада 1804 р. Проект статуту був запропонований відомим

громадським діячем В.Н. Каразіним. Перший університет України було урочисто відкрито 17 січня 1805 р. за ініціативи В.Н. Каразіна у Харкові.

Треба відмітити, що перші спроби надання вищій школі загальноєвропейського характеру були здійснені ще у 1954 р., коли було підписано Європейську культурну конвенцію, в якій наголошується на необхідності заохочення громадян усіх держав до вивчення мов, історії та культури інших країн і спільної для них культури. Також у 1957 р. підписано Римську угоду. З часом ці ідеї були розвинені у рішеннях Конференції міністрів освіти 1971 та 1976 рр., Маастрихтському договорі 1992 р. [12]

Європейська вища школа пройшла майже піввіковий шлях до прийняття Болонської декларації. Формування Європейського простору вищої освіти, зближення його цілей, стандартів, моделей стали адекватною відповіддю вищої школи на зростаючу конкуренцію у світі, особливо із США та Канадою. В основі цього інтеграційного процесу, що став передісторією Болонського процесу, лежать такі документи [2, 8, 9]:

1. **Велика хартія університетів** (Magna Charta Universitatum, м. Болонья, 18 вересня 1988 р.). Цей документ окреслює фундаментальні принципи, якими повинні керуватись університети, щоб забезпечити розвиток освіти та інноваційний рух у світі, який швидко змінюється. Метою документа стало відзначення найважливіших цінностей університетських традицій і сприяння тісним зв'язкам між університетами Європи. Однак оскільки цей документ має універсальну спрямованість, його можуть підписувати також університети з інших регіонів світу.

2. **Лісабонська конвенція** (Lisbon Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region, м. Лісабон, 11 квітня 1997 р.). Конвенція містить положення про визначення кваліфікацій, що стосуються вищої освіти в європейському регіоні. Розроблена і прийнята під егідою Ради Європи та UNESCO. Цей міждержавний документ було підписано Україною разом з іншими країнами

11 квітня 1997 р. Верховна Рада України ратифікувала цю угоду 12 грудня 1999 р. Конвенція набула чинності на території України 1 червня 2000 р.

3. **Сорбонська декларація** (Sorbonne Joint Declaration on harmonisation of the architecture of the European higher education system by the four Ministers in charge for France, м. Париж – Сорбонна, 25 травня 1998 р.). Спільна декларація, спрямована на гармонізацію національних систем вищої освіти.

Наступні роки характеризуються впровадженням різноманітних програм під егідою ЄС та Ради Європи, що сприяли розробленню загальних підходів до вирішення міжнаціональних проблем вищої освіти, серед яких є такі:

- адаптація програми національного законодавства у сфері освіти до норм, що напрацьовані в Європі;
- розширення доступу до вищої освіти і підвищення академічної мобільності студентів та їх мобільності на ринку праці;
- створення систем навчання протягом усього життя і багатовимірні завдання зближення освітянських програм і систем у контексті програм TEMPUS/TACIS.

1.2. Сутність, мета та принципи Болонського процесу.

Основні тенденції його розвитку

Болонський процес (далі – БП) – це сукупність заходів європейських державних установ (рівня міністерств освіти), університетів, міждержавних та громадських організацій, що стосуються вищої освіти, спрямованих на досягнення цілей, сформульованих у Болонській декларації [9].

Існують 3 рівні застосування БП: міжнародний, національний, інституційний.

На **міжнародному рівні** існує декілька видів співпраці й декілька структур, що розвивають БП. Серед структур, що наглядають за розвитком БП, можна зазначити такі [9]:

1. Група з перевірки виконання БП (BFUG – Bologna follow-up group) складається із усіх країн-учасниць Європейської комісії, а також Ради Європи.

2. Асоціація європейських університетів (EUA – The European University Association).

3. Національні спілки студентів Європи (ESIB – The National Unions of Students in Europe).

4. Європейська асоціація закладів вищої освіти (EURASHE – European Association of Institutions in Higher Education).

5. Європейський центр вищої освіти UNESCO (UNESCO-CEPES – The European Centre for Higher Education).

6. Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти (ENQA – The European Association for Quality Assurance in Higher Education).

7. Освітня Міжнародна Пан-Європейська структура (EIPES – Educational International Pan-European Structure).

8. Союз конфедерацій промисловців та роботодавців Європи (UNICE) як консультативних членів.

До цього ж організуються численні семінари по всій території Європи, що відбуваються під офіційним знаком «Болонські семінари». На них обговорюються різноманітні документи щодо БП, перепони на шляху його впровадження, можливості для співпраці. Оновлений календар подій можна знайти на веб-сайті Болонського Секретаріату у Бенелюксі (Benelux Bologna Secretariat). Результати Болонських семінарів та інших подій можна переглянути на веб-сайтах Болонья-Берген, Берлінської конференції міністрів та Болонського Секретаріату у Великобританії (UK Bologna Secretariat) [9].

Кожні два роки організуються Конференції міністрів, де збираються міністри, відповідальні за вищу освіту країн-учасниць, з метою оцінювання прогресу та встановлення принципів та пріоритетів наступного періоду [9].

На *національному рівні* здебільшого задіяний уряд, міністри, відповідальні за вищу освіту, ректори конференцій та університетських

організацій, студентські спілки, а також, у деяких випадках, страхові агенції, роботодавці. Багато європейських країн вже змінило своє законодавство відповідно до цілей БП [9].

На *інституційному рівні* задіяні заклади вищої освіти, факультети та відділення, студенти, викладацький склад та суспільні діячі. Пріоритети різняться залежно від країни та закладу [9].

Основні реформи, передбачені БП [7]:

1. Запровадження триступеневої системи вищої освіти (бакалавр, магістр, доктор філософії).

2. Навчання впродовж життя, включаючи визнання попереднього навчання (формального та неформального), гнучкі графіки навчального процесу, полегшення доступу до вищої освіти.

3. Гарантія рівних можливостей в одержанні освіти і через освіту сприяння соціальному згуртуванню.

4. Сприяння зайнятості (вища освіта для одержання кращої роботи).

5. Запровадження і визнання спільних навчальних програм, а також спільних дипломів, що надаються університетами у партнерстві.

6. Мобільність у межах ЄС та поза його межами.

7. Визнання навчання і ступенів, одержаних в університетах інших країн та континентів.

8. Забезпечення якості освіти.

Стратегічною метою БП є створення європейського простору вищої освіти (ЄПВО), конкурентоспроможного та привабливого як для самих європейців, так і для студентів з усіх куточків світу.

Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) – це не єдина система вищої освіти, а об'єднання національних систем, що розвиваються відповідно до спільно погоджених принципів. ЄПВО сприяє узгодженню, сумісності, порівнянності та визнанню різноманітних систем вищої освіти. Він не вимагає уніфікації змісту, технологій навчання і забезпечення якості у вищих навчальних закладах [7].

Основними завданнями створення ЄПВО є такі:

- налагодження міжнародного співробітництва;
- усунення перепон та забезпечення широкого доступу до якісної вищої освіти, що базується на принципах демократії й незалежності університетів, їхньої наукової і дослідницької самостійності;
- активізація мобільності студентів та науково-педагогічних кадрів;
- підготовка молоді до активного життя в демократичному суспільстві, закладення основ для їхньої професійної кар'єри і особистого розвитку.

Сьогодні членство ЄПВО налічує 47 держав, а саме:

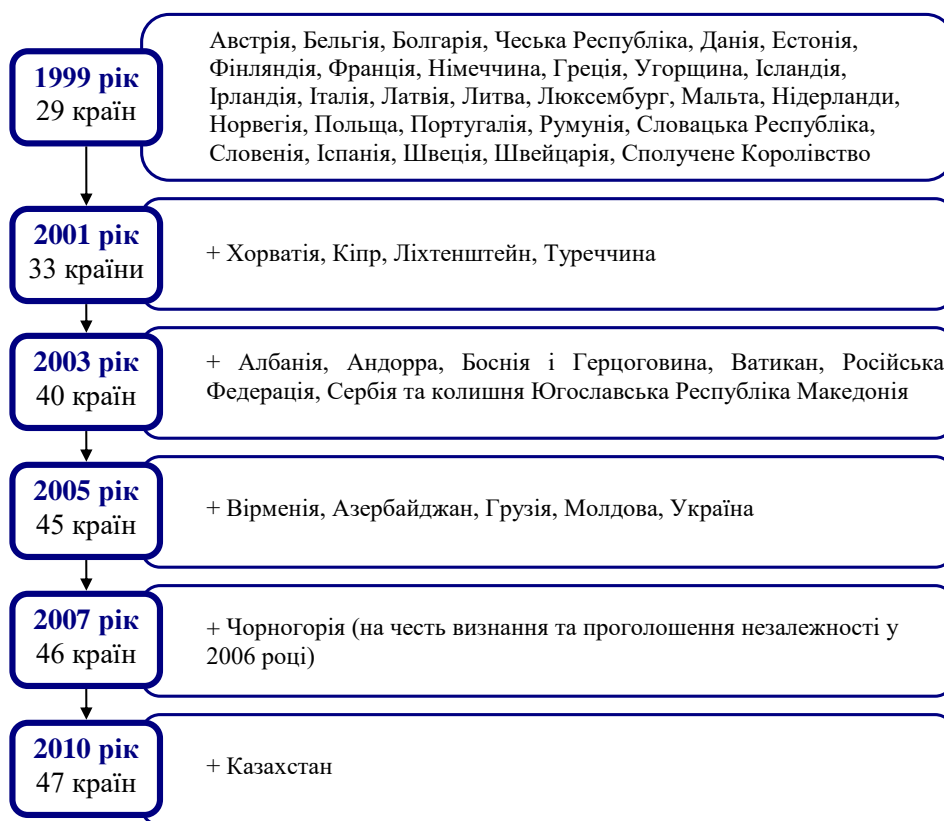

Рисунок 1.1 – Країни, що приєдналися до ЄПВО у рамках БП у період 1999 –2010 рр.

Європейська Комісія є також повним членом ЄПВО.

Основні етапи і тенденції розвитку БП наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1 – Основні етапи і тенденції розвитку БП [6, 8, 9]

Етап (рік)	Назва	Основні домовленості
1-й етап (1999 рік)	Болонська декларація	Легкозрозумілі і порівнювані ступені Система кредитів (ECTS) Мобільність науковців Європейська кооперація у забезпеченні якості Європейський вимір вищої освіти
2-й етап (2001 рік)	Празьке комюніке	Навчання впродовж життя Додано соціальний вимір Залучення вищих навчальних закладів і студентів Просування Європейського простору вищої освіти
3-й етап (2003 рік)	Берлінське комюніке	Забезпечення якості на інституційному, національному і європейському рівнях Включення докторського рівня як третього циклу Визнання ступенів і періодів навчання Додаток до диплома Європейська рамка кваліфікацій Посилення інтеграції освіти і наукових досліджень
4-й етап (2005 рік)	Бергенське комюніке	Посилення соціального виміру Стандарти і рекомендації із забезпечення якості Національна рамка кваліфікацій Присвоєння і визнання спільних ступенів Гнучкі траєкторії навчання у вищій освіті
5-й етап (2007 рік)	Лондонське комюніке	Створення Європейського реєстру забезпечення якості (EQAR) Стратегія покращання глобального виміру Болонського процесу Рішення створити національні плани дій з ефективним моніторингом соціального виміру
6-й етап (2009 рік)	Львівське комюніке	Соціальний вимір: рівний доступ і закінчення навчання Навчання впродовж життя Працевлаштування Студенто-центроване навчання і місія вищої освіти Освіта, наука (дослідження) та інновація Міжнародна відкритість Мобільність Збір даних Запровадження багатовимірних інструментів прозорості Збільшення фінансування на вищу освіту
7-й етап (2010 рік)	Будапештсько- Віденська Декларація	Декларація про створення європейського простору вищої освіти
8-й етап (2012 рік)	Бухарестське комюніке	Інвестиції у вищу освіту заради майбутнього Забезпечення якісної вищої освіти для всіх Покращення здатності до працевлаштування для задоволення потреб Європи Посилення мобільності для кращого навчання Покращення збору даних і прозорості на підтримку політичних цілей

Відтак, ключовими елементами на всіх етапах становлення БП є Європейська кредитно-трансферна система (ECTS), національна рамка кваліфікацій, додаток до диплома.

У більшості країн-учасниць Болонського процесу запровадження ECTS ґрунтується на законодавстві і нормативних положеннях. Країни-учасниці Болонського процесу і вищі навчальні заклади зосередили увагу на актуальному запровадженні системи ECTS. Обмежена кількість країн досягла того, що більшість вищих навчальних закладів і програм використовують ECTS у її повному обсязі із кредитами, що ґрунтуються на результатах навчання та навчальному навантаженні. У багатьох випадках результати навчання ще не є загальнозрозумілими, не досить широко використовуються, а навчальне навантаження є важким для розуміння при застосуванні на практиці [6].

Додаток до диплома європейського зразка (далі – Додаток). У вересні 2003 року в Бергені міністри домовилися, що Додаток буде повністю запроваджено у 2005 році. Проте багато країн відстають у його запровадженні, що, здавалося, повинно бути простим і практичним заходом, хоча і таким, що потребує значних організаційних зусиль і фінансових затрат. У країнах, де Додаток широко запроваджений, лише обмежена їх кількість вдалася до моніторингу того, як у дійсності він використовується вищими навчальними закладами і роботодавцями. Іноді результати такої діяльності є неоднозначними, роботодавці, університети і випускники часто не одержують необхідної користі від зазначеного інструменту [6].

Національна рамка кваліфікацій. На сьогодні більшість країн розпочали процес розроблення національної рамки кваліфікацій. Англія, Шотландія і Данія закінчили процес у цілому, включаючи самосертифікацію її порівнянності із загальноєвропейською рамкою кваліфікацій і трансформацію програм у вищих навчальних закладах [6].

1.3. Упровадження Болонського процесу у ВНЗ України: проблеми та перспективи

Україна приєдналася до БП на Конференції міністрів європейських країн у травні 2005 року в Бергені. Як учасниця БП Україна повинна вирішити ряд першорядних ключових завдань, що передбачають запровадження стандартів, рекомендацій та основних інструментів ЄПВО: національної рамки кваліфікацій, інноваційної Європейської кредитно-трансферної системи, додатка до диплома європейського зразка.

Після приєднання України до БП у системі вищої освіти зроблено такі важливі кроки із реалізації його положень [10]:

- запроваджено «Програму дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки на 2004 –2005 роки»;
- створено Міжвідомчу комісію із запровадження положень БП у систему вищої освіти та Національну групу промоутерів БП (National Team of Bologna Promoters (NTBP) (2006 р.);
- Всеукраїнська студентська рада при Міністерстві освіти і науки України стала кандидатом у члени Національних спілок студентів Європи (The National Union of Students in Europe (ESIB) (2006 р.);
- запроваджено пілотну європейську кредитно-трансферну систему (ECTS) у вищих навчальних закладах України III-IV рівнів акредитації (2006-07 н. р.);
- підготовлено «Національний звіт – 2005 – 2007» до Лондонської конференції міністрів європейських країн (травень 2007 року).

За результатами Конференції міністрів європейських держав у Лондоні у системі вищої освіти України здійснено ряд кроків із реалізації положень Болонського процесу:

- затверджено «План дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року»;

– підготовлено проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» із урахуванням стандартів і рекомендацій Болонського процесу;

– Україна стала повноправним урядовим членом Європейського реєстру забезпечення якості (EQAR) (квітень 2008 року);

– запроваджено систему ранжування вищих навчальних закладів відповідно до Берлінських принципів;

– Українська асоціація студентського самоврядування стала членом Європейського студентського союзу ESU (European Student's Union) (грудень 2007 року);

– створено робочу групу Міністерства освіти і науки України із розроблення національної рамки кваліфікацій системи вищої освіти;

– підготовлено «Національний звіт – 2007 – 2009» до конференції міністрів європейських країн у Льовені (квітень 2009 року).

Запровадження основних положень БП передбачає врахування національних підходів до організації навчання, змісту освіти, традицій у підготовці майбутніх фахівців із вищою освітою [10].

Інтеграція системи вищої освіти України в ЄПВО сприятиме[10]: забезпеченню якості вищої освіти; визнанню періодів і термінів підготовки в ЄПВО та інших регіонах світу; мобільності студентів, викладачів, наукових працівників; забезпеченню справедливого доступу до вищої освіти; зміцненню позицій українських університетів на національному, європейському та світовому ринку праці й ринку освітніх послуг [10].

Україні важче, ніж будь-якій іншій країні, яка не має таких глибинних традицій у галузі фундаментальної природничої й інженерної освіти, приєднатися до багатьох загальноєвропейських рішень, нівелюючи власні багатовікові напрацювання у цій галузі. Україні потрібно досягти гармонійного поєднання європейських нововведень і кращих вітчизняних традицій. За останні роки у сфері вищої освіти України накопичилися

проблеми, вирішення яких залишається на порядку денному, навіть незважаючи на наявність чи відсутність таких факторів, як БП [1]:

1. Надлишкова кількість навчальних напрямів і спеціальностей, відповідно 76 та 584. Світові системи вищої освіти мають у 5 разів менше.

2. Незатребуваність вітчизняною економікою рівня «бакалавр» як кваліфікаційного рівня.

3. Загрозлива тенденція до погіршення якості вищої освіти.

4. Збільшення розриву зв'язків між освітянами і роботодавцями, між сферою освіти і ринком праці.

5. Нехтування передовими науковими дослідженнями у закладах освіти, які є основою університетської підготовки.

6. Неадекватно до потреб суспільства і ринку праці вирішується доля технікумів і коледжів, оскільки їхня кількість у державі у чотири рази більша, ніж ВНЗ III та IV рівнів акредитації.

7. Університети України не беруть на себе роль методологічних центрів, новаторів, піонерів суспільних перетворень, за якими повинна йти країна. Рівень автономії ВНЗ у цих питаннях значно нижчий за середньоєвропейський.

Ці та інші перешкоди погіршують розпізнавання нашої системи вищої освіти зовнішнім світом, підсилюють ізоляціоністські тенденції, погіршують мобільність наших студентів, викладачів та науковців у межах європейського освітнього простору і ринку праці.

Водночас участь системи вищої освіти України в болонських перетвореннях повинна бути спрямована лише на її розвиток і набуття нових якісних ознак, а не на втрату кращих традицій, зниження національних стандартів її якості. Орієнтація на БП не повинна призводити до надмірної перебудови вітчизняної системи освіти. Її стан треба порівняти з європейськими критеріями і стандартами та визначити можливості її удосконалення на новому етапі. При цьому еволюцію системи освіти не потрібно відокремлювати від інших сфер суспільства.

Висновки

1. Європейська вища школа пройшла майже піввіковий шлях до прийняття Болонської декларації. Формування Європейського простору вищої освіти, зближення його цілей, стандартів, моделей стали адекватною відповіддю вищої школи на зростаючу конкуренцію у світі, особливо із США та Канадою.

2. Болонський процес – це сукупність заходів європейських державних установ (рівня міністерств освіти), університетів, міждержавних та громадських організацій, що мають відношення до вищої освіти, спрямованих на досягнення цілей, сформульованих у Болонській декларації

3. Існує декілька рівнів застосування БП: міжнародний, національний, інституційний.

4. Стратегічною метою Болонського процесу є створення Європейського простору вищої освіти (далі – ЄПВО), конкурентоспроможного та привабливого як для самих європейців, так і для студентів з усіх куточків світу.

5. Україна приєдналася до БП на Конференції міністрів європейських країн у травні 2005 року в Бергені. Як учасниця БП Україна повинна вирішити ряд першорядних ключових завдань, що передбачають запровадження стандартів, рекомендацій та основних інструментів ЄПВО: національної рамки кваліфікацій, інноваційної Європейської кредитно-трансферної системи, додатка до диплома європейського зразка.

Запитання для самоперевірки

1. Опишіть основні передумови створення Європейського простору вищої освіти.

2. У чому полягають сутність та основна мета Болонського процесу?

3. У чому полягає мета створення Європейського простору вищої освіти?

4. Коли було підписано Болонську декларацію і що вона визначає?

5. Назвіть рівні застосування Болонського процесу
6. Назвіть основні етапи розвитку Болонського процесу і короткоохарактеризуйте їх.
7. Дайте характеристику і поясніть призначення такого інструменту ЄПВО, як додаток до диплома європейського зразка.
8. Дайте характеристику і поясніть призначення такого інструменту ЄПВО, як національна рамка кваліфікацій.
9. Яких переваг необхідно очікувати від інтеграції системи вищої освіти України в ЄПВО?
10. Які проблеми університетської освіти викликала інтеграції системи вищої освіти України в ЄПВО?

Список літератури до розділу

1. Болонський процес – структурна реформа вищої освіти на європейському просторі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.meduniv.lviv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=198&Itemid=73.
2. Бюро «Євро освіта в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://euroosvita.osp-ua.info>.
3. Воронкова В. Г. Вища освіта України і Болонський процес: курс лекцій для самостійної роботи магістрів спеціальності 8.050201 «Менеджмент організацій» / укл.: В. Г. Воронкова, О. Є. Швець. – Запоріжжя, 2004. – 95 с.
4. Гребнев Л. С. Болонский процесс и «четвертое поколение» образовательных стандартов / Л. С. Гребнев // Высшее образование в России. – 2011. – № 11. – С. 29 – 41.
5. Кравець О. М. Конспект лекцій з курсу «Університетська освіта» (для студентів 1-го курсу денної та 2-го курсу заочної форми навчання напряму підготовки 6.140101 «Готельно-ресторанна справа») / О. М. Кравець. – Х. : ХНАМГ, 2011. – 110 с.

6. Лукаш О. А. Університетська освіта: конспект лекцій для студентів спеціальності 6.050107 «Економіка підприємства» / укладач О. А. Лукаш. – Суми: Сумський державний університет, 2011. – 153 с.

7. Національний Темпус-офіс в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tempus.org.ua>.

8. Офіційний веб-сайт Секретаріату Болонського процесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/>.

9. Освітній портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua>.

10. Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/images/education/higher/bolpr/strateg.doc>.

11. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. Л. Болонський процес: цикли, ступені, кредити / Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, Є. І. СОКОЛ, Б. В. КЛИМЕНКО. – Х.: Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», 2004. – 144 с.

12. Шмулевич С. Ю. Конспект лекцій з дисципліни «Університетська освіта», для спеціальності 0305 «Економіка та підприємництво» напрямку підготовки 6.030504 „Економіка підприємства” / укладач С. Ю. Шмулевич. – Херсон: ХНТУ, 2008. – 24 с.

13. Шогенова Ф. А. Болонский процесс в построении новой методологии управления качеством подготовки специалистов / Ф. А. Шогенова // Научные исследования в образовании. – 2010. – № 12. – С. 57–59.

Тема 2. Університетська освіта у міжнародному контексті

2.1. Сучасні тенденції міжнародної співпраці у галузі освіти

2.2. Академічна мобільність студентів та викладачів як фактор інтеграції ВНЗ у міжнародний освітній простір

2.3. Термінологічна система у сфері академічної мобільності

Ключові терміни:

академічна мобільність, грант, стипендія, аплікаційна форма.

2.1. Сучасні тенденції міжнародної співпраці у галузі освіти

За умови постійно зростаючих вимог до якості освіти перед українськими вищими навчальними закладами (ВНЗ) виникла проблема необхідності підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку. Усе це звертає увагу на те, що міжнародна співпраця університетів є невід'ємною складовою існування та розвитку вітчизняних ВНЗ.

Міжнародна співпраця, академічна мобільність студентів, участь у міжнародних освітніх програмах та проектах є пріоритетом розвитку освіти сьогодення. Завдяки міжвузівським партнерським зв'язкам молодь навчається разом з однолітками різних країн світу, розвиває міжкультурне взаєморозуміння та адаптується до життя і роботи у глобальному просторі. Кількість академічно-мобільних студентів невідомо зростає по всьому світу: експерти прогнозують стрімке зростання їх кількості і в майбутньому. Зокрема, очікується, що у 2025 році вона досягне позначки 5,8 млн осіб [8].

Треба зазначити, що статистика у галузі міжнародної освіти характеризується значною обмеженістю даних. Найбільш детальні огляди публікуються Інститутом статистики ЮНЕСКО у статистичному щорічнику Global education digest. У міжнародному освітньому просторі фігурують шість провідних провайдерів (експортерів) освітніх послуг. Дані, опубліковані Інститутом статистики ЮНЕСКО, засвідчують, що за останні

5 років провідними провайдерами вищої освіти для іноземних студентів є такі країни: США (доля коливається у межах 22–26%), Великобританія (10-12%), Німеччина (10–12%), Франція (9–10%), Австралія (5,5–7 %) і Японія (близько 5%).

Так, згідно з даними [7] упродовж 2010 року в Україні проходили навчання 37674 іноземних громадян, з них 14,8% представляли Арабські країни, 15,8% – центральну та східну Європу, 8,7% – Центральну Азію, 17,2 % – регіон Східної Азії та Пасифіки, 11% – Південну та Західну Азію. Для порівняння, у 2009 році 35780 іноземних громадян проходили навчання в Україні, з них 16,3% представляли Арабські країни, 19,7% – Центральну та Східну Європу, 5,1% – Центральну Азію [6].

Показники зовнішньої академічної мобільності України у період 2008–2010 рр. характеризуються показниками, відображеними у табл. 2.1. На жаль, на сьогоднішній день більш актуальних даних немає.

Таблиця 2.1 – Показники академічної мобільності України у період 2008–2010 рр. [5, 6, 7]

Рік	Українські студенти, які навчалися за кордоном, осіб	Топ 5 напрямків академічної мобільності українських студентів (країна / кількість осіб)	Чистий потік академічно-мобільних студентів, осіб
2010	35066	Російська Федерація (12793); Німеччина (6438); Польща (3210); США (1712); Франція (1449)	+2608
2009	32882	Російська Федерація (12101); Німеччина (6437); Польща (3,210); США (1688); Франція (1334)	+2899
2008	27214	Російська Федерація (7186); Німеччина (6436); Польща (2672); США (1716); Угорщина (1372)	+5359

Ключову роль у розвитку та впровадженні програм міжнародної співпраці у галузі освіти відіграють організації локально-національного рівня, що пропонують широкий спектр програм навчання і стажування:

– Американська рада з міжнародної освіти (ACIE: American Councils for International Education, www.americancouncils.org);

- Інститут міжнародної освіти (ІЕ: Institute of International Education, <http://www.iie.org>);
- Німецька служба академічних обмінів (DAAD: Deutscher Akademischer Austausch Dienst, www.daad.de);
- Британська Рада (BC: the British Council, www.britishcouncil.org);
- Організація з питань міжнародного співробітництва у галузі вищої освіти Голландії (NUFFIC: Netherlands organisation for international cooperation in higher education, www.nuffic.nl);
- Незалежна консультаційна агенція з питань освіти Австралії (IDP: International Development Program, www.idp.com);
- Центр міжнародної мобільності Фінляндії (CIMO: Centre for International Mobility, www.cimo.fi);
- Канадська мережа освітнього співробітництва (CEC Network: The Canadian Education Centre Network, www.studyincanada.ca);
- Державна агенція «Освіта у Франції» (EduFrance, www.edufrance.fr) тощо.

До організацій міжнародного рівня належать такі:

- Європейський Союз: ЮНЕСКО (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, www.unesco.org), програми ERASMUS (www.esn.org) та TEMPUS (www.eacea.ec.europa.eu/tempus);
- Європейський студентський форум (AEGEE: Association des Etats Généraux des Etudiants de l'Europe, www.aegEE.org);
- Асоціація Фулбрайта (Fulbright Association, www.fulbright.org);
- Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development, www.oecd.org);
- Асоціація фахівців з міжнародної освіти (NAFSA: Association of International Educators, www.nafsa.org);
- Асоціація країн Південно-Східної Азії та тихоокеанського регіону (ASEAN: The Association of Southeast Asian Nations, www.asean.org);

- Асоціація регіонального співробітництва країн Південної Азії (SAARC: South Asian Association for Regional Cooperation, www.saarc-sec.org);
- Європейська асоціація університетів (EUA: European University Association, www.eua.be) тощо.

Починаючи з 2011 року, Міністерством освіти і науки України впроваджено програму конкурсних відборів на фінансування навчання або стажування у провідних ВНЗ світу для українських студентів, аспірантів та науково-педагогічних співробітників з метою оволодіння новітніми унікальними методами, підвищення рівня теоретичної та практичної підготовки, проведення авторських досліджень із використанням сучасного обладнання і технологій, забезпечення інформаційного обміну та розширення наукових контактів із зарубіжними вченими. За даними [4], у 2011–2012 н.р. на навчання або стажування у провідних зарубіжних ВНЗ направлено 275 осіб із 36 українських вишів (із них 106 студентів, 82 аспіранти і 87 науково-педагогічних працівників). Упродовж 2012–2013 н.р. відповідно направлено 353 особи з 47 українських ВНЗ, а саме: 180 студентів, 73 аспіранти і 100 науково-педагогічних працівників.

Джерелами інформації про розпочаті конкурси для участі у програмах міжнародної співпраці (грантах, стипендіальних програмах, стажуванні тощо), про перелік пріоритетних напрямків міжнародної співпраці для представників вітчизняних ВНЗ є численні інформаційні портали та спеціалізовані сайти (табл. 2.2).

Таблиця 2.2– Джерела інформації про конкурси для участі у програмах міжнародної співпраці

Назва джерела	Адреса сайта
Інформаційний ресурс UNISTUDY	http://unistudy.org.ua
Соціальна мережа науковців «Scientific Social Community»	http://www.science-community.org
Освітній портал Education.UA	http://www.osvita.org.ua/
Інформаційний Інтернет-канал NT-Inform	http://education.ua
Національний Темпус-офіс в Україні	http://www.rsci.ru
Бюро «Євроосвіта в Україні»	http://www.tempus.org.ua/
	http://euroosvita.osp-ua.info

2.2. Академічна мобільність студентів та викладачів як фактор інтеграції ВНЗ у міжнародний освітній простір

Відповідно до Наказу МОН України № 635 від 29.05.2013 *академічна мобільність* студентів передбачає їхню участь у навчальному процесі вищого навчального закладу (в Україні або за кордоном), проходження навчальної або виробничої практики, проведення наукових досліджень з можливістю перезарахування в установленому порядку освоєних навчальних дисциплін, практик тощо.

У п. 1.3 Примірного положення про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України [2] академічна мобільність студентів здійснюється на підставі укладення угод про співробітництво між іноземним вищим навчальним закладом та вищим навчальним закладом України, між двома вищими навчальними закладами України, між групою вищих навчальних закладів різних країн за узгодженими та затвердженими в установленому порядку індивідуальними навчальними планами студентів та програмами навчальних дисциплін, а також у рамках міжурядових угод про співробітництво в галузі освіти.

Основними видами академічної мобільності за географічною належністю є [2]:

1. Зовнішня академічна мобільність – навчання, включаючи проходження практик, студентів вищих навчальних закладів України у вищих навчальних закладах за кордоном упродовж певного періоду.

2. Внутрішня академічна мобільність – навчання, включаючи проходження практик, студентів вищих навчальних закладів України в інших вищих навчальних закладах України упродовж певного періоду.

За способом організації академічна мобільність поділяється на такі види [1]:

1. Організована – здійснюється у рамках економічного, політичного або міжуніверситетського академічного партнерства.

2. Індивідуальна – здійснюється з власної ініціативи студента.

Відповідно до мети розрізняється [1]:

1. Горизонтальна академічна мобільність (навчання в іншому ВНЗ з метою отримання певного академічного або наукового ступеня).

2. Вертикальна академічна мобільність (здійснюється з метою одержання наступного академічного чи наукового ступеня).

За організаційною формою реалізації академічна мобільність поділяється на:

1. Короткострокове навчання студентів: навчання терміном до 3 місяців з вивченням дисциплін та відповідним зарахуванням одержаних кредитів.

2. «Включений семестр»: здійснюється упродовж періоду від 1 семестру за умови, що перелік дисциплін, що вивчаються на базі закордонного ВНЗ, відповідають навчальному плану за спеціальністю навчання студента у базовому ВНЗ. Результати такого навчання повинні бути перезараховані базовим ВНЗ в установленому порядку. У результаті видається диплом певного освітньо-кваліфікаційного рівня з урахуванням короткотермінового очного навчання студента.

3. «Паралельне навчання»: навчання студента очно в закордонному ВНЗ та заочно, дистанційно або за індивідуальним графіком у базовому ВНЗ. За умов одержання диплома закордонного ВНЗ «паралельне навчання» може бути одним із видів програми «подвійний диплом».

4. «Подвійний диплом»: навчання студента у базовому та закордонному ВНЗ з отриманням дипломів про вищу освіту двох університетів. Така програма може включати різні форми й терміни навчання в кожному з університетів.

5. «Спільний ступінь» (Joined Degree): навчання за освітньою/навчальною програмою, спеціально розробленою одним чи двома (або більше) ВНЗ, що виконується даними ВНЗ (принаймні один з ВНЗ повинен бути закордонним) із присудженням академічного ступеня обох університетів.

6. Літні академії та школи, що передбачають прослуховування курсів лекцій та/або практичних занять з отриманням кредитів. Зарахування кредитів можливе у разі збігу дисциплін та відповідності обсягів академічних годин.

7. Навчальна практика (стажування) або виробнича практика. Навчальна практика (стажування) може здійснюватися у таких формах:

- ознайомлення з діяльністю закордонних підприємств, організацій, установ за напрямком, який відповідає спеціальності навчання;
- ознайомлення з організацією навчання за відповідною спеціальністю у закордонному ВНЗ, отримання додаткових навчальних послуг.

Виробнича практика за кордоном: виконання робіт з відповідного напрямку навчання на базі закордонних організацій / установ / підприємств. У разі відповідності обсягу відпрацьованих годин умовам виробничої практики у базовому ВНЗ може бути зарахована як виробнича практика, передбачена програмою навчання.

Пунктом 2.2 Примірного положення про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України визначено основні завдання академічної мобільності студентів вищих навчальних закладів України:

- підвищення рівня теоретичної та практичної підготовки студентів, проведення досліджень із використанням сучасного обладнання і технологій, опанування новітніми методами дослідження, набуття досвіду проведення науково-дослідної роботи та впровадження її результатів;
- набуття професійного досвіду під час проходження навчальних та виробничих практик;
- можливість одночасного отримання студентом двох документів про вищу освіту з додатками встановленого у вищих навчальних закладах-партнерах зразка та інформацією про систему оцінювання в них навчальних здобутків студентів;
- підвищення рівня володіння іноземними мовами;

- посилення інтеграції освіти і науки, розвиток подальших наукових досліджень, поглиблення знань національних культур інших країн, а також поширення знань про мову, культуру, освіту і науку України;
- підтримка соціальних, економічних, культурних, політичних взаємовідносин та зв'язків з іншими країнами.

2.3. Термінологічна система у сфері академічної мобільності

Академічна мобільність студентів як галузь діяльності суспільства має свою специфічну термінологічну систему. На основі [1–3] сформовано перелік основних термінів, що розкривають сутність та особливості академічної мобільності студентів.

Вищі навчальні заклади-партнери – освітні установи, що уклали між собою угоду про співробітництво.

Грант (англ. Grant):

- кошти, передані дарувальником (фондом, корпорацією, урядовим закладом або приватною особою) некомерційній організації або приватній особі для виконання конкретної роботи на безоплатній основі;
- цільова фінансова дотація, що надається вченим на проведення наукових досліджень.

На відміну від позики грант не потрібно повертати. Гранти є одним з основних способів фінансування освітніх та наукових проектів. Як правило, грантові кошти покривають витрати на придбання апаратури, трансферні витрати, оплату публікації статей, оплату навчальних програм тощо. Умова одержання грантових коштів – позитивна рецензія на заявку.

Заявка, *аплікаційна форма* (англ. Application form) – офіційне письмове звернення апліканта до донора, направлене на виділення коштів, участь у конкурсі тощо, містить відомості про учасника та його кваліфікацію, характер та актуальність програми, передбачуваний план її здійснення, бюджет, можливості учасника щодо реалізації програми. Однак на відміну

від бізнес-плану заявка пишеться, щоб отримати кошти на некомерційний проект, тобто на справу, що свідомо не принесе прибутку.

Донор (грантодавець, спонсор) – приватна особа або організація, що розглядає заявки на грант, освітні програми та надає їх.

Заявник, аплікандт (англ. Applicant) – приватна особа або організація, що подає заявку на грант, участь в освітній програмі.

Кінцевий термін подачі, дедлайн (англ. Deadline) – крайній термін (дата та/або час), до якого повинне бути виконане завдання.

Стипендія (англ. Scholarship) – грошова допомога, що видається регулярно (як правило, щомісяця), людям, які навчаються на денних відділеннях (факультетах) спеціальних навчальних закладів і курсів різного типу, особам, що проходять навчання із відривом від виробництва, готуються до наукової праці в системах аспірантури (а також до захисту докторської дисертації), навчання за кордоном, стажування і підвищення кваліфікації.

Для участі у програмах академічної мобільності студентів, як правило, необхідно засвідчувати рівень володіння іноземною мовою і/або рівень фахової підготовки. У додаткуА наведено найбільш поширені тестові системи.

Висновки

1. Міжнародна співпраця, академічна мобільність студентів, участь у міжнародних освітніх програмах та проектах є пріоритетом розвитку освіти сьогодення. Кількість академічно-мобільних студентів невинно зростає по всьому світу: експерти прогнозують стрімке зростання їх кількості і в майбутньому.

2. Ключову роль у розвитку та впровадженні програм міжнародної співпраці у галузі освіти відіграють організації локально-національного рівня, що пропонують широкий спектр програм навчання і стажування.

3. МОН України впроваджено програму конкурсних відборів на фінансування навчання або стажування у провідних ВНЗ світу для українських студентів, аспірантів та науково-педагогічних співробітників.

4. Джерелами інформації про розпочаті конкурси для участі у програмах міжнародної співпраці, про перелік пріоритетних напрямків міжнародної співпраці для представників вітчизняних ВНЗ є численні інформаційні портали та спеціалізовані сайти.

5. Академічна мобільність студентів – участь студентів у навчальному процесі вищого навчального закладу (в Україні або за кордоном), проходження навчальної або виробничої практики, проведення наукових досліджень з можливістю перезарахування в установленому порядку освоєних навчальних дисциплін, практик тощо.

6. За способом організації академічна мобільність поділяється на такі види: організована та індивідуальна.

7. За географічною приналежністю академічна мобільність поділяється на види: зовнішня та внутрішня.

8. Відповідно до мети академічна мобільність поділяється на такі види: горизонтальна та вертикальна.

9. За організаційною формою реалізації академічна мобільність поділяється на такі види: короткострокове навчання студентів, «Включений семестр», «Паралельне навчання», «Подвійний диплом», «Спільний ступінь», літні академії та школи, навчальна практика (стажування), виробнича практика.

10. Для участі у програмах академічної мобільності студентів, як правило, необхідно засвідчувати рівень володіння іноземною мовою і/або рівень фахової підготовки.

Запитання для самоперевірки

1. Наведіть відомі вам джерела інформації про конкурси для участі у програмах міжнародної співпраці.

2. Які існують види академічної мобільності за географічною належністю?
3. Які існують види академічної мобільності за метою реалізації?
4. Які існують види академічної мобільності за організаційною формою?
5. Що таке «дедлайн»?
6. З якою метою застосовується аплікаційна форма?
7. Які тестові системи використовуються з метою засвідчення рівня володіння іноземною мовою і/або рівня фахової підготовки?

Список літератури до розділу

1. Вербицька С. В. Міжнародна студентська академічна мобільність: етапи розвитку та суб'єкти організації / С. В. Вербицька // Вісник Житомирського державного університету. – Випуск 45. Педагогічні науки. – 2009. – С. 20–26.
2. Наказ Міністерства освіти і науки України № 635 від 29.05.2013 «Щодо затвердження Примірного положення про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/1601->
3. Освітній портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua>.
4. Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>.
5. Global Education Digest 2010. Comparing Education Statistics Across the World. Special Focus on Gender. UNESCO Institute for Statistics. – Canada: Montreal, Quebec, 2010. – 275 p.
6. Global Education Digest 2011. Comparing Education Statistics Across the World. Focus on Secondary Education. UNESCO Institute for Statistics. – Canada : Montreal, Quebec, 2011. – 308 p.

7. Global Education Digest 2012. Opportunities lost: The impact of grade repetition and early school leaving. UNESCO Institute for Statistics. – Canada: Montreal, Quebec, 2011. – 191 p.

8. Tertiary Education for the Knowledge Society. Social Features: Equity, Innovation, Labour Market, Internationalisation [Santiago P., Tremblay K., Basri E., Arnal E.]. – Volume 2. – Paris: OECD, 2008. – 390 p.

Тема 3. Нормативно-правові та організаційні засади вищої освіти України

- 3.1. Нормативно-правова база вищої освіти України
- 3.2. Інституції у системі вищої освіти України
- 3.3. Європейська система трансферу кредитів ECTS

Ключові терміни:

система стандартів вищої освіти, вищий навчальний заклад, Європейська система трансферу кредитів, кредит ECTS.

3.1. Нормативно-правова база вищої освіти України

Україна визнає освіту пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства. Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами (Закон України «Про освіту» [4]).

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових та фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями [4].

Законодавство України у галузі освіти ґрунтується на нормах та правилах, що проголошуються Конституцією України [8] і регулюється такими законодавчими актами:

- Законом України «Про освіту» № 1060-XII від 23.05.1991 [4];
- Законом України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 [5];
- Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» № 1977-XII від 13.12.1991 [6];

– Законом України «Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні» № 1273-XIV від 03.12.1999 [7] тощо.

Система вищої освіти країни діє також і у рамках міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку.

Статтею 2 Закону України «Про освіту» [4] визначено завдання законодавства України в галузі освіти: регулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної, наукової, загальнокультурної підготовки громадян України.

Громадяни України мають право на безкоштовну освіту в усіх державних навчальних закладах незалежно від статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду й характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин (ст. 3 п. 1 Закону України «Про освіту» [4]). Так, Конституція України закріплює право громадян на безоплатне здобуття вищої освіти в державних і комунальних вищих навчальних закладах (далі – ВНЗ) на конкурсній основі (ст. 53 Конституції України [8]). Це право забезпечується:

– розгалуженою мережею навчальних закладів, заснованих на державній та інших формах власності, наукових установ, закладів післядипломної освіти;

– відкритим характером навчальних закладів, створенням умов для вибору профілю навчання і виховання відповідно до здібностей, інтересів громадянина;

– різними формами навчання – очною, вечірньою, заочною, екстернатом, а також педагогічним патронажем (ст. 3, п. 1 Закону України «Про освіту» [4]).

Іноземці, особи без громадянства здобувають освіту в навчальних закладах України відповідно до чинного законодавства та міжнародних договорів.

Для одержання документа про освіту громадяни мають право на проходження державної атестації.

Питання надання якісної освіти є центральним у системі вищої освіти України в контексті світових тенденцій.

Якість вищої освіти – рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти [5].

Якість освітньої діяльності – рівень організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань [5].

На вирішення цього питання спрямоване створення стандартів вищої освіти, яка регламентує положення оцінювання якості вищої освіти та професійної підготовки фахівців, а також якості освітньої діяльності ВНЗ відповідно до їх типів, рівнів акредитації та форм навчання.

Необхідно розрізняти сутність таких понять, як стандарт освітньої діяльності та стандарт вищої освіти.

Стандарт освітньої діяльності – це сукупність мінімальних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітнього процесу вищого навчального закладу і наукової установи [5].

Відповідно до ст. 9, п. 2 Закону України «Про вищу освіту» [5] стандарти освітньої діяльності розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності з урахуванням необхідності створення умов для осіб з особливими освітніми потребами та є обов'язковими до виконання всіма вищими навчальними закладами незалежно від форми власності та підпорядкування, а також науковими установами, що забезпечують підготовку докторів філософії та докторів наук.

Стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів та наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності [5].

Відповідно до ст. 10, п. 2 Закону України «Про вищу освіту» [5] стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів (наукових установ).

Стандарт вищої освіти визначає такі вимоги до освітньої програми:

- обсяг кредитів ECTS, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти;
- перелік компетентностей випускника;
- нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання;
- форми атестації здобувачів вищої освіти;
- вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти;
- вимоги професійних стандартів (у разі їх наявності) [5].

Стандарти вищої освіти за кожною спеціальністю розробляє центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки з урахуванням пропозицій галузевих державних органів, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади, і галузевих об'єднань організацій роботодавців та затверджує їх за погодженням із Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (ст. 10, п. 6 Закону України «Про вищу освіту» [5]).

Ефективне функціонування системи вищої освіти залежить від узгодженої роботи її складових, до яких можна віднести:

- 1) вищі навчальні заклади усіх форм власності;
- 2) рівні та ступені (кваліфікації) вищої освіти;
- 3) галузі знань і спеціальності;
- 4) освітні та наукові програми;
- 5) стандарти освітньої діяльності і стандарти вищої освіти;
- 6) органи, що здійснюють управління у сфері вищої освіти;
- 7) учасників освітнього процесу.

Національна рамка кваліфікацій – це системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів [5], який створено з метою:

- введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців;
- забезпечення гармонізації норм законодавства у сфері освіти та соціально-трудових відносин;
- сприяння національному і міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні;
- налагодження ефективної взаємодії сфери освітніх послуг та ринку праці.

Підготовка фахівців із вищою освітою здійснюється за відповідними освітньо-професійними, освітньо-науковими, науковими програмами на таких рівнях вищої освіти:

- початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;
- перший (бакалаврський) рівень;
- другий (магістерський) рівень;
- третій (освітньо-науковий) рівень;
- науковий рівень.

Більш детальна їх характеристика подана в табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Рівні, ступені та кваліфікації вищої освіти

Рівень	Сутність	Ступінь вищої освіти	Обсяг програми, кредитів ECTS	Умови отримання
1	2	3	4	5
Початковий (короткий цикл) вищої освіти	Передбачає здобуття особою загальнокультурної та професійно орієнтованої підготовки, спеціальних умінь та знань, а також певного досвіду їх практичного застосування з метою виконання типових завдань, що передбачені для первинних посад у відповідній галузі професійної діяльності	Молодший бакалавр	90–120	Наявність повної загальної середньої освіти. Виконання навчальної програми
Перший (бакалаврський)	Передбачає здобуття особою теоретичних знань та практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов'язків за обраною спеціальністю	Бакалавр	180–240	Наявність повної загальної середньої освіти або ступеня молодшого бакалавра. Виконання навчальної програми

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4	5
Другий (магістерський)	Передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю (чи спеціалізацією), загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності	Магістр	90–120 (при освітньо-професійній програмі підготовки); 120 (при освітньо-науковій програмі підготовки); 300–360 (при підготовці фахівців медичного, фармацевтичного або ветеринарного спрямування)	Наявність ступеня бакалавра. Виконання навчальної програми
Третій (освітньо-науковий)	Передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення	Доктор філософії	30-60	Наявність ступеня магістра. Виконання навчальної програми. Публічний захист дисертації
Науковий	Передбачає набуття компетентностей з розроблення і впровадження методології та методики дослідницької роботи, створення нових системоутворюючих знань та/або прогресивних технологій, розв'язання важливої наукової або прикладної проблеми, яка має загальнонаціональне або світове значення	Доктор наук	—	Наявність ступеня доктора філософії. Публічний захист наукових досягнень у вигляді дисертації або опублікованої монографії, або за сукупністю статей, опублікованих у вітчизняних і міжнародних рецензованих фахових виданнях, перелік яких затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки

При цьому початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти відповідає п'ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій; перший (бакалаврський) рівень вищої освіти відповідає шостому кваліфікаційному рівню; відповідно другий (магістерський) рівень – сьомому; третій (освітньо-

науковий) – восьмому, і науковий рівень вищої освіти відповідає дев'ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій.

Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої (освітньо-професійної чи освітньо-наукової) або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти:

- 1) молодший бакалавр;
- 2) бакалавр;
- 3) магістр;
- 4) доктор філософії;
- 5) доктор наук.

Молодший бакалавр – це освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти і присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 90–120 кредитів ЄКТС.

Особа має право здобувати ступінь молодшого бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180–240 кредитів ЄКТС. Обсяг освітньо-професійної програми для здобуття ступеня бакалавра на основі ступеня молодшого бакалавра визначається вищим навчальним закладом.

Особа має право здобувати ступінь бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

Магістр – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою

програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків.

Особа має право здобувати ступінь магістра за умови наявності в неї ступеня бакалавра.

Ступінь магістра медичного, фармацевтичного або ветеринарного спрямування здобувається на основі повної загальної середньої освіти і присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми, обсяг якої становить 300–360 кредитів ЄКТС.

Доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

3.2. Інституції у системі вищої освіти України

Центральним органом управління освітою в Україні є Міністерство освіти і науки України (МОНУ), основним завданням якого є розроблення державної політики у галузі освіти і науки, впровадження заходів щодо її реалізації та контролю.

МОНУ тісно взаємодіє з іншими державними органами влади. Так, на освітню політику впливають: Міністерство фінансів, яке погоджує питання щодо виділення бюджетних коштів на розвиток освіти; Міністерство економіки, яким фінансуються деякі освітні проекти; Державний комітет будівництва, архітектури і державної політики, що розробляє проекти будівель навчальних закладів; Міністерство охорони здоров'я, що розробляє санітарно-гігієнічні норми перебування дітей у школах; Міністерство праці

та соціальної політики, що розробляє та узгоджує норми прийому та звільнення працівників освіти тощо [10]. У свою чергу, Верховною Радою розглядаються та ухвалюються закони у галузі освіти, а Президент їх затверджує. Президент також може видавати укази, в яких мова іде про освітню сферу.

Для реалізації державної освітньої політики на рівні області (міста) у складі обласної державної адміністрації створюється обласне управління освіти і науки (рис. 3.2). Відповідно обласне управління безпосередньо виконує функції, які передані йому обласною радою, та функції, надані йому Міністерством освіти і науки України, а також підзвітне і підконтрольне голові обласної державної адміністрації, обласній раді та Міністерству освіти і науки України.

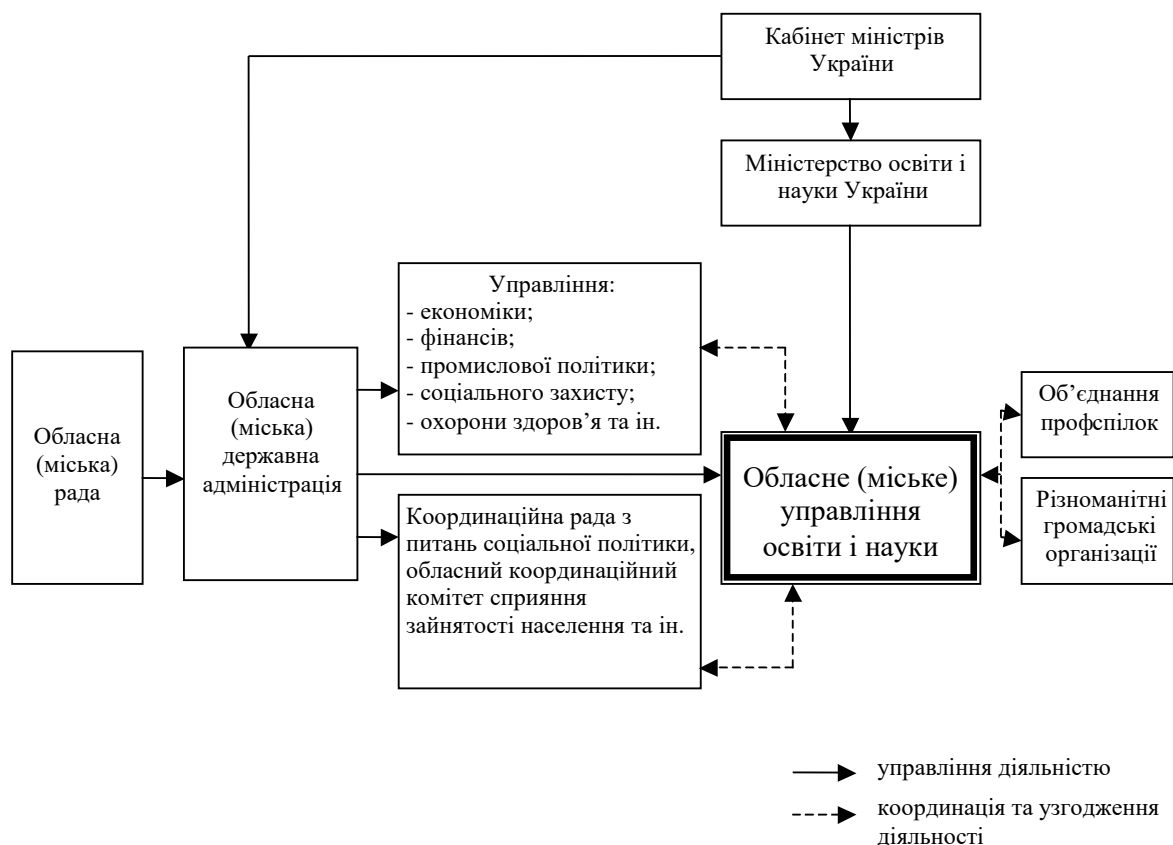

Рисунок 3.2 – Управління освітою на обласному та міському (для міст Києва та Севастополя) рівнях [10]

Невід’ємною складовою системи вищої освіти України є ВНЗ. Закон України «Про вищу освіту» [5] визначає сутність вищезазначеного терміну: вищий навчальний заклад (ВНЗ) – це окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

В Україні діють ВНЗ таких типів (ст. 28 Закону України «Про вищу освіту» [5]):

– **університет** – багатогалузевий (класичний, технічний) або галузевий (профільний, технологічний, педагогічний, фізичного виховання і спорту, гуманітарний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) вищий навчальний заклад, що провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти (зокрема доктора філософії), проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинену інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність.

Примітка. Сумський державний університет є прикладом класичного університету, де навчаються понад 15 тисяч осіб за різними формами навчання освітньо-кваліфікаційних рівнів із 60 спеціальностей 40 напрямів 23 галузей знань. Прикладом профільного університету є Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка (де ведеться підготовка фахівців педагогічного напрямку) або Національний медичний університет ім. О.О.Богомольця (де ведеться підготовка фахівців медичного напрямку).

– **академія, інститут** – галузевий (профільний, технологічний, технічний, педагогічний, богословський/теологічний, медичний,

економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) вищий навчальний заклад, що провадить інноваційну освітню діяльність, пов'язану з наданням вищої освіти на першому і другому рівнях за однією чи кількома галузями знань, може здійснювати підготовку на третьому і вищому науковому рівнях вищої освіти за певними спеціальностями, проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинену інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність;

– **коледж** – галузевий вищий навчальний заклад або структурний підрозділ університету, академії чи інституту, що провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям ступенів молодшого бакалавра та/або бакалавра, проводить прикладні наукові дослідження. Коледж також має право здійснювати підготовку фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста.

Університету, академії, інституту незалежно від форми власності відповідно до законодавства може бути надано статус національного.

3.3. Європейська система трансферу кредитів ECTS

Європейська система трансферу кредитів (ECTS) є кредитною системою вищої освіти, що використовується в Європейському просторі вищої освіти, включаючи усі країни, що входять до Болонського процесу. У 2005 р. Україна впровадила кредитно-модульну систему організації навчального процесу (Наказ МОНУ № 774 від 30.12.2005 р.), у 2009 р. – Європейську кредитно-трансферну систему (Наказ МОНУ № 943 від 16.10.2009 р.).

У новій редакції Закону України «Про вищу освіту» пропонується дещо інше формулювання терміна, а саме «Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система». Отже, європейська кредитна трансферно-

накопичувальна система (ESTC) – система трансферу і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти. Система ґрунтується на визначенні навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених результатів навчання, та обліковується у кредитах ESTC.

Впровадження кредитної системи полегшує академічні контакти з іноземними університетами, зокрема дозволяє зараховувати зароблені в іншому ВНЗ кредити в загальній сумі кредитів для одержання диплома [2].

Центральним поняттям Європейської системи трансферу кредитів є **кредит ESTC** (навчальний, заліковий кредит) – одиниця вимірювання обсягу навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання. Обсяг одного кредиту становить 30 годин [5].

Кредити дають можливість кількісно охарактеризувати кожен навчальну дисципліну так, щоб закінчений академічний рік визначався певною сумою за академічні курси. Так, у рамках ECTS навантаження одного академічного року дорівнює 60 кредитам [2].

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 384 від 29.03.2012 р. «Про затвердження форм документів з підготовки кадрів у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації» оцінювання навчальних досягнень студента з дисципліни здійснюється за шкалою R від 0 до 100 балів.

У таблиці 3.2 наведено співвідношення між оцінками ECTS-шкали, чотирибальною національною шкалою та рейтинговими балами, яких додержуються під час оцінювання знань та умінь студентів.

ECTS гарантує прозорість процесу навчання, сприяє полегшенню визнання навчальних досягнень студентів закладами через використання загальнозатвердженої системи оцінювання (кредити і оцінки).

Таблиця 3.2 – Критерії оцінювання знань та умінь студентів

Сума балів за 100-бальною шкалою	Оцінка ECTS	Значення оцінки ECTS	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінки за національною шкалою	
					Іспит	Залік
90–100	A	Відмінно	Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили	Високий творчий	Відмінно	Зараховано
82–89	B	Добре	Студент вільно володіє вивченим обсягом матеріалу. Застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна	Достатній (конструктивно-варіативний)	Добре	
74–81	C		Студент вміє зіставляти, узагальнювати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок			
64–73	D	Задовільно	Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих	Середній (репродуктивний)	Задовільно	
60–63	E		Студент володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні			
35–59	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання семестрового контролю	Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу	Низький (рецептивно-продуктивний)	Незадовільно	Не зараховано

1–34	Г	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням залікового кредиту	Студент володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів			
------	---	--	---	--	--	--

Як зазначається у [2], ECTS за своєю суттю «не регулює змісту, структури чи еквівалентності навчальних програм. Це є питанням якості, яка повинна визначатися самими навчальними закладами під час створення необхідних баз для укладання угод про співпрацю, двосторонніх чи багатосторонніх».

Висновки

1. Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами.

2. Завдання законодавства України у галузі освіти: регулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної, наукової, загальнокультурної підготовки громадян України.

3. Громадяни України мають право на безкоштовну освіту в усіх державних навчальних закладах незалежно від статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду й характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин. Конституція України закріплює право громадян на безоплатне здобуття вищої освіти в державних і комунальних ВНЗ на конкурсній основі.

4. ССВО регламентує положення оцінювання якості вищої освіти та професійної підготовки фахівців, а також якості освітньої діяльності ВНЗ незалежно від їх типів, рівнів акредитації та форм навчання.

5. До структури вищої освіти входять освітні рівні (початковий, бакалаврський, магістерський, освітньо-науковий, науковий) та освітньо-кваліфікаційні рівні (молодший бакалавр, бакалавр, магістр).

6. Центральним органом управління освітою в Україні є Міністерство освіти і науки України (МОНУ), основним завданням якого є розроблення

державної політики у галузі освіти і науки, впровадження заходів щодо її реалізації та контролю. МОНУ тісно взаємодіє з іншими державними органами влади.

7. Для реалізації державної освітньої політики на рівні області (міста) у складі обласної державної адміністрації створюється обласне управління освіти і науки.

8. Відповідно до існуючих напрямів освітньої діяльності в Україні діють ВНЗ таких типів: університет, академія, інститут, коледж.

9. Європейська система трансферу кредитів (ESTC) є кредитною системою вищої освіти, що використовується в Європейському просторі вищої освіти, включаючи усі країни, що входять до Болонського процесу. Впровадження кредитної системи полегшує академічні контакти з іноземними університетами, зокрема дозволяє зараховувати зароблені в іншому ВНЗ кредити в загальній сумі кредитів для одержання диплома.

Запитання для самоперевірки

1. Якими законодавчими актами регулюється діяльність у галузі освіти України?
2. З яких компонентів складається система стандартів вищої освіти України?
3. Що таке освітньо-кваліфікаційна характеристика?
4. Що таке освітньо-професійна програма?
5. Як здійснюється управління освітою на державному, обласному та міському рівнях?
6. Які типи ВНЗ діють на території України?
7. У чому полягає сутність Європейської системи трансферу кредитів ESTC?

Список літератури до розділу

1. Вища освіта в Україні: навч. посіб. / В. Г. Кремень, С. М. Ніколаєнко, М. Ф. Степко та ін.; за ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка. – К.: Знання, 2005. – 327 с.

2. Вища освіта України і Болонський процес. Курс лекцій для самостійної роботи магістрів спеціальності 8.050201 «Менеджмент організацій» / укл.: В. Г. Воронкова, О. Є. Швець. – Запоріжжя, 2004. – 95 с.

3. Довідник користувача європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evointehraciya/guide.rar>.

4. Закон України «Про освіту» № 1060-ХІІ від 23.05.1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.

5. Закон України «Про вищу освіту» № 2984-ІІІ від 17.01.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/2984-14>.

6. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» № 1977-ХІІ від 13.12.1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>.

7. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні» № 1273-ХІV від 03.12.1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/1273-14>.

8. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

9. Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо нормативно-методичного забезпечення розроблення галузевих стандартів вищої освіти» № 1/9_484 від 31.07.2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/ua//about-ministry/normative/821->.

10. Ніколаєв В. Управління освітою та фінансування освіти: Дослідження Міжнародного фонду «Відродження» / В. Ніколаєв [Електронний ресурс]. –

Режим доступу : http://www.irf.ua/files/ukr/programs_edu_ep_333_ua_hegfv.doc.

Тема 4. Організація та інформаційне забезпечення навчального процесу у Сумському державному університеті

4.1. Організація навчального процесу у Сумському державному університеті

4.2. Бібліотечно-інформаційний центр Сумського державного університету

Ключові терміни:

навчальний процес, навчальний план, графік навчального процесу, екзаменаційна сесія, семестровий навчальний план, модуль, модульно-атестаційний цикл, атестаційний тиждень, модульна атестація, довідково-пошуковий апарат бібліотеки, інституційний депозитарій, дистанційні курси, ресурси локального доступу, ресурси вільного доступу.

4.1. Організація навчального процесу у Сумському державному університеті

Навчальний процес у вищих навчальних закладах – це система організаційних та дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти на певному освітньому або кваліфікаційному рівні відповідно до державних стандартів освіти [9].

Навчальний процес базується на принципах науковості, гуманізму, демократизму, наступності та безперервності, незалежності від втручання будь-яких політичних партій, інших громадських та релігійних організацій [9].

Мова, якою здійснюється навчальний процес українськими ВНЗ, визначається статтею 20 Закону України «Про засади державної мовної політики»: *«Вільний вибір мови навчання є невід'ємним правом громадян України, яке реалізується в рамках цього Закону, за умови обов'язкового вивчення державної мови в обсязі, достатньому для інтеграції в українське суспільство... Громадянам України гарантується право отримання освіти державною мовою і регіональними мовами або мовами меншин» [3].*

Навчальний процес у СумДУ реалізується з урахуванням досягнень сучасних інформаційних технологій у галузі освіти та спрямовується на формування освіченої, культурної, професійно-мобільної та всебічно розвиненої особистості, здатної до саморозвитку упродовж життя та адаптації до змін техніко-технологічної, економічної, соціально-культурної сфери.

Навчальний процес у СумДУ здійснюється навчальними підрозділами (інститутами, факультетами, кафедрами тощо) відповідно до положень Закону України «Про вищу освіту», Закону України «Про освіту», і регулюється Положенням СумДУ про кредитно-модульну систему організації навчального процесу в СумДУ (зі змінами та доповненнями).

Так, навчальний процес у СумДУ здійснюється у таких формах: навчальне заняття; самостійна робота студента; практична підготовка студента; контрольні заходи.

У СумДУ використовуються такі види навчальних занять: лекція; лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття; консультація.

Законом України «Про вищу освіту» [2] також визначено право ВНЗ на встановлення інших видів навчальних занять.

Основним нормативним документом, що визначає організацію навчального процесу в конкретному напрямку освітньої або кваліфікаційної підготовки, є навчальний план [9].

Навчальний план – це нормативний документ вищого навчального закладу, який складається на підставі освітньо-професійної програми та структурно-логічної схеми підготовки і визначає перелік та обсяг нормативних та вибіркових навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми та засоби проведення поточного й підсумкового контролю [9].

Навчальний план укладається відповідно до Положення щодо порядку розроблення навчальних планів та їх організаційного супроводу у Сумському

державному університеті і містить такі складові: 1) графік навчального процесу; 2) навчальний план за напрямом підготовки та відповідною спеціальністю; 3) робочі семестрові навчальні плани.

Графік навчального процесу передбачає розподіл навчального року на 2 семестри, кожен з яких розподіляється на 3 модульні цикли. Наприкінці кожного семестру планується екзаменаційна сесія. Навчальний рік містить 60 кредитів, а семестр – приблизно 30 кредитів навчальної роботи студента (за один тиждень студент виконує приблизно 1,5 кредиту навчальної роботи) [7].

Екзаменаційна сесія – період навчального часу студента, призначений для проведення додаткового семестрового контролю. На один день екзаменаційної сесії планується ДСК з однієї навчальної дисципліни [7].

Семестровий навчальний план (додаток Б) містить докладну інформацію щодо змісту організації навчального процесу протягом семестру і призначений для планування роботи викладачів та студентів [7].

Заліковий кредит – це завершена задокументована частина навчальної дисципліни, практики, курсового проектування тощо, що підлягає обов'язковому оцінюванню та зарахуванню. Заліковий кредит складають певні модулі навчальної дисципліни [7].

Змістовний модуль – розділ або сукупність розділів навчальної дисципліни, що за своїм змістом становлять логічно завершену її частину і підпорядковані наданню певних компетенцій. Змістовні модулі нормативних навчальних дисциплін визначаються освітньо-професійними програмами галузевих стандартів вищої освіти [7].

Модуль – це визначена робочою програмою логічно завершена частина навчальної дисципліни (змістовного модуля), що включає певні види навчальної роботи студента (вивчення теоретичного матеріалу, виконання практичних та лабораторних робіт, індивідуальних завдань тощо) [7].

Модульно-атестаційний цикл – частина семестру, призначена для вивчення модуля, визначеної групи модулів навчальної дисципліни (змістовного модуля або невеликої за обсягом навчальної дисципліни в

цілому) і здійснення з них модульного (або підсумкового семестрового) контролю. Переважно його тривалість становить п'ять тижнів теоретичного навчання і шостий тиждень – атестаційний. Допускається інша тривалість модульного циклу, визначена графіком навчального процесу [7].

Атестаційний тиждень передбачається для проведення контрольних заходів (підсумкового модульного або семестрового контролю з навчальної дисципліни). На кожен день атестаційного тижня плануються контрольні заходи з 1–2 навчальних дисциплін. Під час атестаційного тижня можуть проводитись аудиторні заняття з окремих дисциплін за розкладом навчальних занять, а контрольні заходи з них – у навчальні тижні або у атестаційний тиждень наступного модульно-атестаційного циклу [7].

Модульна атестація – оцінювання, що здійснюється шляхом нарахування студентові рейтингових балів за певною шкалою оцінювання на підставі поточного модульного контролю і проведення підсумкового модульного контролю як контрольного заходу [7].

Студент, який за наслідками модульних атестацій набрав кількість рейтингових балів менше 35% від шкали оцінювання, не допускається до підсумкового семестрового контролю і одержує оцінку «Неприйнятно» (за шкалою ECTS – «F»). У цьому випадку студент відраховується з університету після закінчення семестрової атестації [7].

Директори інститутів (декани факультетів, директори центрів заочної та дистанційної форм навчання) можуть прийняти рішення щодо продовження студентам семестрової атестації у таких випадках:

а) хвороба студента під час семестрової чи модульної атестації, що підтверджується відповідними медичними довідками;

б) активна участь студента у спортивних змаганнях різного рівня, культурно-масових та інших позанавчальних заходах, що підтверджується поданням керівників відповідних структурних підрозділів чи служб університету із зазначенням назви, рівня заходу й терміну залучення студента до його проведення.

При цьому продовження семестрової атестації здійснюється на підставі відповідного письмового розпорядження декана факультету (директора інституту), а період подовження сесії не повинен перевищувати тривалості хвороби студента чи терміну його залучення до проведення спортивних, культурно-масових чи інших позанавчальних заходів.

Поточний модульний контроль – контроль виконання студентом окремих видів навчальної роботи і оцінювання нарахуванням рейтингових балів за різнопланову поточну роботу шляхом контролю відвідування лекційних занять, під час проведення лабораторних, практичних, семінарських занять, за виконанням індивідуальних завдань тощо [7].

Підсумковий модульний контроль (пмк) – підсумковий контрольний захід із залікового кредиту навчальної дисципліни (модуля або модулів, що його складають), який проводиться переважно в атестаційний тиждень у письмовій формі або методом тестування у складі однієї або декількох академічних груп [7].

До підсумкового модульного контролю студент допускається, як правило, за умови виконання усіх видів запланованої навчальної роботи. Можливість повторного складання ПМК з метою ліквідації незадовільної оцінки, умови допуску до нього та терміни проведення визначаються у регламенті (додаток В). Ліквідація заборгованостей за поточними контрольними заходами може здійснюватись упродовж усього періоду вивчення дисципліни семестрі. Перескладання заходу ПМК з метою підвищення позитивної оцінки не здійснюється.

Семестрова атестація – оцінювання навчальної роботи студента за семестр на підставі результатів модульної атестації. Разом із модульною атестацією можуть також проводитися заходи додаткового семестрового контролю (ДСК) або підсумкового семестрового контролю (ПСК). При цьому семестрова атестація замінює поняття «диференційований залік» та «екзамен» [7].

ПСК та ДСК проводяться у письмовій формі або методом тестування за винятком випадків, коли перевіряються навички особистісної комунікації (синхронний переклад чи ведення дискусії або діалогу майбутнім журналістом і таке інше) [7].

Для окремих навчальних дисциплін, які мають загальноознайомлювальний характер (наприклад, «Вступ до спеціальності», «Вища освіта України та Болонський процес»), застосовується оцінка «зараховано» [7].

4.2. Бібліотечно-інформаційний центр Сумського державного університету

Бібліотечно-інформаційний центр (далі – БІЦ) Сумського державного університету (далі – СумДУ) є навчальним, науковим, інформаційним та культурно-просвітницьким структурним підрозділом університету, що забезпечує навчальний процес, науково-педагогічну діяльність, науково-дослідну і виховну роботу університету книгами, періодичними виданнями та іншими носіями інформації.

БІЦ у своїй діяльності керується Конституцією України, Законом України «Про освіту», Законом України «Про бібліотеку і бібліотечну справу», підзаконними нормативно-правовими актами та документами з бібліотечної справи органів управління вищими навчальними закладами України, Статутом і правилами внутрішнього розпорядку СумДУ, а також Положенням про бібліотеку СумДУ.

Відповідно до Положення про бібліотеку СумДУ [6] функціонування БІЦ спрямоване на виконання таких завдань:

1. Формування бібліотечного фонду відповідно до профілю університету та інформаційних потреб користувачів.
2. Забезпечення повного, якісного і оперативного обслуговування студентів, аспірантів, професорсько-викладацького складу, наукових

працівників, співробітників університету та інших категорій користувачів згідно з їх інформаційними запитами на основі широкого доступу до бібліотечних та інформаційних ресурсів.

3. Пропагування та розкриття через книгу змісту загальнолюдських цінностей, історичної, наукової та культурної спадщини, ідеї національного державотворення.

4. Створення електронних баз даних, організація та ведення довідково-бібліографічного апарату з використанням як традиційних, так і новітніх інформаційних технологій.

5. Розширення номенклатури бібліотечно-інформаційних послуг, удосконалення традиційних і впровадження нових бібліотечних форм та методів роботи на основі новітніх інформаційних технологій і комп'ютеризації інформаційно-бібліотечних процесів.

6. Ведення самостійної та спільної з іншими організаціями та установами науково-дослідної, навчальної та організаційно-методичної роботи з питань книгознавства, інформатики, бібліотекознавства та бібліографії.

7. Виховання інформаційної культури користувачів, формування у них навичок роботи з інформаційними ресурсами як на традиційних, так і на електронних виданнях.

8. Співпраця та взаємодія з бібліотеками інших систем та відомств, органами науково-технічної інформації.

9. Налагодження прямих зв'язків із бібліотеками інших країн, співробітництво з освітніми добродійними фондами, організаціями, установами тощо.

10. Здійснення господарської діяльності, спрямованої на забезпечення та оптимізацію інформаційного і бібліотечно-бібліографічного обслуговування користувачів із використанням елементів госпрозрахунку згідно з чинним законодавством.

БЩ СумДУ має розгалужену структуру (рис. 4.1).

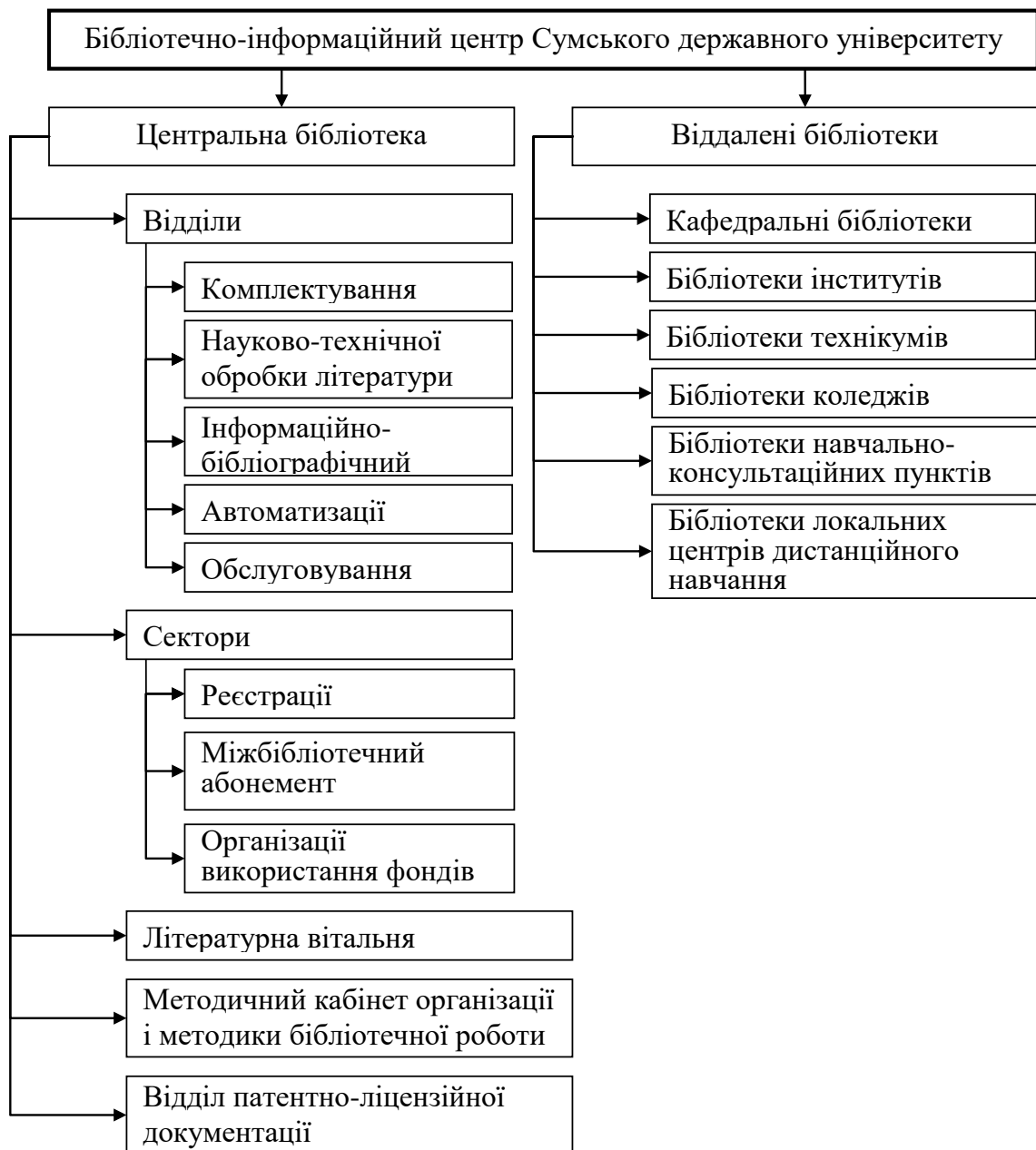

Рисунок 4.1 – Структура БІЦ СумДУ

Користувачем бібліотеки університету може бути весь контингент університету, а також бажаючі сторонні особи.

Фонд БІЦ налічує 2,5 млн документів: книги, наукові журнали, ДСТУ, патенти, звіти про наукову діяльність, автореферати, дисертації з економічних, юридичних, природничих, технічних, гуманітарних, медичних наук. Щорічно надходить понад 40 тис. примірників, з яких 50%

забезпечується видавництвом університету. У фонді зібрана колекція праць науковців університету – близько 25 тис. найменувань [5].

Основою діяльності бібліотеки є *довідково-пошуковий апарат бібліотеки* – сукупність традиційних та електронних довідкових та бібліографічних видань, бібліотечних каталогів і картотек.

Із 2002 року традиційні каталоги і картотеки замінені на електронний каталог (рис. 4.2), який містить перелік усіх зареєстрованих документів та доступний із мережі Internet та усіх персональних комп'ютерів СумДУ.

Українська [Русский](#) [English](#)

[Сайт бібліотеки](#) > [Електронний каталог](#) [Мапа електронного каталогу](#) [Ваш персональний формуляр](#) [Допомога](#)

Пошук документів

Класифікатори

[Відкриті навчальні online матеріали](#)
[З обмінних фондів бібліотек світу](#)
[З фонду бібліотеки Сумського історико-краєзнавчого музею](#)
[Законодавство](#)
[Краєзнавство](#)
[Матеріали до гуманітарних курсів](#)
[Особистості](#)
[Серії](#)
[Сумський державний університет \(СумДУ\)](#)
[УДК](#)
[Українці світу](#)
[Фонд рідкісної книги](#)
[Фонди віддалених бібліотек СумДУ](#)
[Фонди кафедральних бібліотек СумДУ](#)

Автор: Містить текст

Назва документа: Містить слова

Мова: Без обмежень

Вид документа: Без обмежень

Рік видання: - 2016

Електронні тексти: Є в наявності

Сортування: Автор Назва документа --
 За зростанням За зростанням За зростанням

Кількість документів на сторінці 20

Рисунок 4.2 – Електронний каталог бібліотеки СумДУ

Важливим елементом електронного каталогу є опис документа (рис. 4.3), в якому міститься:

- посилання на електронні копії документів, яких у базі понад 20 тисяч (книги, методичні вказівки, конспекти лекцій, збірники завдань, стандарти, автореферати дисертацій, дисертації, звіти про НДР тощо);
- інформація про кількість примірників усього танаявність вільних примірників у бібліотеці на час перегляду;

– інформація про місцезнаходження видання (читальні зали та абонементи центральної бібліотеки, бібліотек інститутів, навчально-консультаційних пунктів, кафедр, служб тощо) [5].

[Сайт бібліотеки](#) > [Електронний каталог](#) > [Опис документа](#)

Опис документа

Шифр: 339.138(075.8) Авторський знак: I-44
Лівищенко С.М.
Маркетингова товарна політика

Вид документа: **Книга**
Рік видання: 2005 Місце видання: **Суми** Видавництво: **Університетська книга**
Мова: **Українська** Обсяг: 234 с.
УДК: 339.138(075.8)

Електронна версія документа: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/29359/1/Livishchenko_product_policy.pdf

Примірники		
Місце зберігання	Кількість	В наявності
Абон - Абонемент в ЦБ	153	146
Глух - Глухів	2	2
ДБВі	1	1
ККон - Конотоп - Інститут	1	1
Шост - Шостка - Інститут	2	2
Кроп - Кролевець	2	2
МогП - Могильов-Подільський	2	2
НауЗ - Науковий зал	1	1
НБар	2	2
НКон - Конотоп	2	2
НовС - Новгород-Сіверський	2	2
НОжт - Ожирка	2	2
Прайт - Припукки	5	5
Станд	1	1

Тематика документа

- [УДК/3 Сугільні назви/33 Економіка. Економічна наука/339 Торгівля. Міжнародні економічні відносини. Світова економіка](#)
- [Фонди віддалених бібліотек: СумДУ/Бар](#)
- [Фонди віддалених бібліотек: СумДУ/Глухів](#)
- [Фонди віддалених бібліотек: СумДУ/Конотопський інститут](#)
- [Фонди віддалених бібліотек: СумДУ/Могильов-Подільський](#)
- [Фонди віддалених бібліотек: СумДУ/Новгород-Сіверський](#)
- [Фонди віддалених бібліотек: СумДУ/Ожирка](#)

Рисунок 4.3 – Опис документа в електронному каталозі бібліотеки СумДУ

Основними функціями електронного каталогу є оперативний пошук документів з метою їх подальшого замовлення (рис. 4.4) та забезпечення on-line – доступу до електронних копій документів у локальній мережі з усіх персональних комп’ютерів бібліотечної системи та університету, та в режимі віддаленого доступу через Інтернет.

Сайт бібліотеки > Електронний каталог > Опис документа > Замовлення документа

Замовлення документа

339.138(075.8)
 I-44 Ільшешко, С. М.
 Маркетингова товарна політика [Текст] : підручник / С. М. Ільшешко. — Суми : Університетська книга, 2005. — 234 с. + Грнф МОН. — 25-00.

339.138(075.8)

Шифр читача

Місце видачі Абонемент в ЦБ

БІБЛІОТЕКА СУМСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
 ЧИТАЦЬКИЙ КВИТОК

ПЕТРЕНКО Іван Іванович
 Шифр читача = 00520815815
 Без першого звання

Рисунок 4.4 – Формуляр замовлення літератури через електронний каталог за персональним читацьким квитком

Треба також зазначити, що бібліотека СумДУ є найбільшим передплатником наукової, навчальної, періодичної літератури в регіоні.

З 2005 року усі видання університету представлені у відкритому доступі на сайті бібліотеки через електронний каталог, а з 2011 року розпочав роботу інституційний репозитарій [5].

Інституційний репозитарій (eSSUIR) – це електронний архів СумДУ, в якому збираються результати наукової діяльності студентів та співробітників нашого університету. Понад 30 тисяч повнотекстових документів зібрані в eSSUIR і доступні усьому світу. Ви можете використовувати цей ресурс для навчання та наукової діяльності, а також самостійно архівувати в eSSUIR свої наукові праці [5].

Наукова періодика СумДУ – ресурс забезпечує доступ до відкритих електронних архівів 13 періодичних видань Сумського державного університету, з яких 10 наукових журналів внесені до Переліку наукових фахових видань України в галузі філологічних, медичних, економічних, технічних, фізичних, історичних наук [5].

Дистанційні курси СумДУ – ресурс для студентів дистанційної форми навчання. Забезпечує можливість цілодобового доступу до навчальних матеріалів [5].

Електронні ресурси – універсальна колекція електронних ресурсів з усіх галузей знань: природничих, точних, технічних, медичних, гуманітарних наук. Кожен ресурс забезпечений описом, вказано місце доступу. Ресурси згруповані за рівнем доступу: локальний, вільний доступи [5].

Ресурси локального доступу – понад 600 тис. дисертацій Росії; база законодавчої та правової інформації України; база стандартів, що діють на території України; база видавництва періодики компанії EBSCO Publishing; видавнича база електронних версій книг; російські електронні журнали з маркетингу, менеджменту, фінансів, управління, суспільно-гуманітарних наук, медицини, охорони здоров'я та ін. Усі перелічені ресурси платні і відповідно до договорів доступ до них можливий лише у локальній мережі університету або за умови ІР-авторизації з конкретних комп'ютерів [5].

Ресурси вільного доступу – у цьому розділі зібрані й описані понад 100 електронних баз універсальних за змістом і представлених до доступу видах документів. Згруповані ресурси за мовною ознакою. Окремо виділені: патентна база (понад 40 ресурсів) і відкриті освітні ресурси (містять посилання та опис освітніх порталів міжнародного значення) [5].

Висновки

1. Навчальний процес у вищих навчальних закладах – це система організаційних та дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти на певному освітньому або кваліфікаційному рівні відповідно до державних стандартів освіти.

2. Навчальний процес у СумДУ здійснюється навчальними підрозділами (інститутами, факультетами, кафедрами тощо) відповідно до положень Закону України «Про вищу освіту», Закону України «Про освіту», і регулюється Положенням СумДУ про кредитно-модульну систему організації навчального процесу в СумДУ (зі змінами та доповненнями) у таких формах: навчальне заняття; самостійна робота студента; практична підготовка студента; контрольні заходи.

3. У СумДУ використовуються такі види навчальних занять: лекція; лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття; консультація.

4. Основним нормативним документом ВНЗ, який визначає перелік та обсяг нормативних та вибіркових навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми та засоби проведення поточного і підсумкового контролю, є навчальний план.

5. Бібліотечно-інформаційний центр (далі – БІЦ) Сумського державного університету (далі – СумДУ) є навчальним, науковим, інформаційним та культурно-просвітницьким структурним підрозділом університету, що забезпечує навчальний процес, науково-педагогічну діяльність, науково-дослідну і виховну роботу університету книгами, періодичними виданнями та іншими носіями інформації.

6. Фонд БІЦ налічує 2,5 млн документів: книги, наукові журнали, ДСТУ, патенти, звіти про наукову діяльність, автореферати, дисертації з економічних, юридичних, природничих, технічних, гуманітарних, медичних наук. Щорічно надходить понад 40 тис. примірників, з яких 50% забезпечується видавництвом університету. У фонді зібрана колекція праць науковців університету, що налічує близько 25 тис. найменувань [5].

Запитання для самоперевірки

1. Як ви розумієте термін «навчальний процес» та у яких формах він може здійснюватися ВНЗ?

2. Що таке «навчальний план» і з яких компонентів він складається?

3. Що таке «модульно-атестаційний цикл»?

4. Охарактеризуйте сутність бібліотечно-інформаційного центру СумДУ та опишіть його структуру.

5. У чому полягають завдання функціонування бібліотечно-інформаційного центру СумДУ?

6. Що таке «електронний каталог» та які його основні функції?

7. Що таке «інституційний репозитарій»?

Список літератури до розділу

1. Закон України «Про освіту» № 1060-ХІІ від 23.05.1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
2. Закон України «Про вищу освіту» № 2984-ІІІ від 17.01.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/2984-14>.
3. Закон України «Про засади державної мовної політики» № 5029-ВІ від 03.07.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>.
4. Інституційний репозитарій Сумського державного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/>.
5. Офіційний сайт Бібліотечно-інформаційного центру Сумського державного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.sumdu.edu.ua/>.
6. Положення про бібліотеку СумДУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sumdu.edu.ua/ukr/general/normative-base.html?task=getfile&tmpl=component&id=aea56dcf-823b-e111-a30e-001a4be6d04a.zip>.
7. Положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу в СумДУ (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sumdu.edu.ua/ukr/general/normative-base.html?task=getfile&tmpl=component&id=3888b20e-4731-e111-b503-001a4be6d04a.zip>.
8. Правила користування бібліотекою СумДУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sumdu.edu.ua/ukr/general/normative-base.html?task=getfile&tmpl=component&id=5666daf9-823b-e111-a30e-001a4be6d04a.zip>.

9. Університетська освіта: конспект лекцій для студентів спеціальності 6.050107 «Економіка підприємства» / укладач О. А. Лукаш. – Суми: Сумський державний університет, 2011. – 153 с.

Тема 5. Соціально-культурна інфраструктура Сумського державного університету

5.1. Організація позанавчальної діяльності та забезпечення соціального захисту студентів Сумського державного університету

5.2. Студентське самоврядування у Сумському державному університеті

Ключові терміни:

культурно-мистецький центр (КМЦ), профспілкова організація студентів (ПОС), студентське самоврядування.

5.1. Організація позанавчальної діяльності та забезпечення соціального захисту студентів Сумського державного університету

Соціально-культурне життя Сумського державного університету (далі – СумДУ) є розвиненим і багатоаспектним. Воно спрямоване на збереження та примноження кращих культурних традицій університету і розвиток мистецтва. На створення умов для духовного розвитку та художньо-естетичного виховання студентської молоді СумДУ спрямована діяльність *Культурно-мистецького центру* (далі – КМЦ).

КМЦ СумДУ має сучасну матеріально-технічну базу [1]:

- актова зала на 600 місць;
- стаціонарне звукове, світлове та відеообладнання;
- студія звукозапису;
- репетиційні кімнати;
- сценічні костюми;
- широка фонотека, що постійно оновлюється;
- спортивно-танцювальна зала площею 282,5 м², обладнана станками для занять хореографією та сучасною звуковою та мультимедійною апаратурою, душовими кімнатами та кімнатами для переодягання [1].

Основними завданнями КМЦ є такі [2]:

- 1) створення в університеті культурного середовища, що сприяє всебічному розвитку особистості студента та популяризації СумДУ на обласному, всеукраїнському та міжнародному рівнях;
- 2) впровадження нових форм і методів культурно-мистецької діяльності зі студентами;
- 3) сприяння розвитку міжкультурних відносин в умовах багатонаціонального контингенту студентів;
- 4) формування національної свідомості та гідності, поваги до держави, історичних та духовних надбань українського народу, його культури, звичаїв, традицій;
- 5) формування інтелектуальних якостей особистості, виховання інтелігентності та естетичних смаків;
- 6) створення оптимальних умов для творчого розвитку особистості, підвищення культурного рівня студентської молоді;
- 7) проведення культурно-освітньої роботи серед осіб, які навчаються, співробітників та викладачів університету у сфері організації їх культурного відпочинку і змістовного проведення дозвілля.

До структури КМЦ входять [2]:

- організаційно-методичний відділ, що забезпечує вирішення завдань КМЦ у частині розроблення та написання сценаріїв; розроблення та узгодження кошторисів заходів; оформлення наказів, службових записок тощо;
- група технічного забезпечення позанавчальних заходів (звукове, світлове та мультимедійне обслуговування, підбір, запис та обробка фонограм тощо);
- студентський клуб-кафе, що вирішує питання організації малих форм дозвіллевої діяльності студентської молоді (дискотеки, тематичні вечори, тощо). Клуб-кафе проводить роботу як у формі організованих масових заходів, так і в режимі звичайного вечірнього кафе;
- школа-студія КВК, що забезпечує участь університетських команд в іграх КВК міського, обласного, всеукраїнського та міжнародного рівнів, телевізійних проектах;

–гуртки, творчі студії, клуби за інтересами (ансамбль бального танцю, гурток бального танцю для початківців, ансамбль сучасного танцю, гурток східного танцю, театр танцю «Феєрія», інструментальний ансамбль, вокальна студія, гурток театрального мистецтва, гурток сценічної майстерності та декламації тощо).

Для студентів та викладачів, аспірантів та співробітників СумДУ КМЦ пропонує заходи, які вже стали традиційними та улюбленими: «Посвята першокурсників у студенти», фестиваль самодіяльної творчості першокурсників «Золотий інтеграл», святкування Дня студента, фестиваль самодіяльної творчості працівників СумДУ «Весняний передзвін», новорічні карнавали, конкурсні шоу-програми «Міс/Містер СумДУ», незабутні студентські дискотеки тощо [1].

Для надання допомоги, сприяння вирішенню соціальних питань та надання комплексу соціальних послуг студентам, створення сприятливих умов для їхньої самореалізації та самовдосконалення у СумДУ створено студентську соціальну службу, відділ соціальної роботи зі студентською молоддю. На вирішення соціальних питань спрямована діяльність органів студентського самоврядування та студентської профспілки.

Соціальна робота зі студентами передбачає розгляд таких питань:

- дотримання прав та соціальних гарантій студентів пільгових категорій;
- питання стипендіального забезпечення, зокрема вирішення спірних питань;
- надання матеріальної допомоги та заохочення;
- призначення іменних стипендій;
- організація та координація діяльності волонтерського руху в університеті;
- здійснення роботи щодо виконання державних та регіональних програм з оздоровлення та організації відпочинку студентської молоді;
- організаційні питання щодо працевлаштування студентів у літній період;
- організація роботи щодо утвердження здорового способу життя серед студентської молоді;
- організація та проведення загальноуніверситетських толок із прибирання території університету, робота трудових загонів у літній період тощо.

Профспілкова організація студентів (ПОС) – це громадська організація студентів університету, метою якої є представництво, здійснення та захист

навчальних, соціально-економічних прав та інтересів своїх членів. Вступ студентів до профспілки проводиться на добровільних засадах, без будь-якого обмеження через національність, расову належність, стать, партійність або релігійні переконання.

Основними функціями ПОС є такі:

- інформування про наявність, представлення та захист прав студентів на всіх рівнях;
- контроль поселення та виселення студентів у гуртожитки;
- надання усіх видів матеріальної допомоги та премій;
- оздоровлення у санаторіях, профілакторіях та інших здравницях України;
- соціально-правовий захист студентів.

Структура Профспілкової організації СумДУ наведена у додатку Г.

Ідея створення Волонтерського руху у СумДУ належить самим студентам, які у 2006 році виступили з пропозицією об'єднати людей, які прагнуть займатися доброчинністю. Відтак, вони стали ініціаторами й організаторами численних благодійних акцій і проектів різного спрямування. Із кожним роком кількість бажаючих вступити до лав волонтерів збільшується. Варто відмітити, що графік їх роботи досить насичений: виїзди по місту, поїздки до дитячих будинків та інтернатів у межах всієї області, акції з боротьби із тютюнопалінням, із захворюваннями на туберкульоз, СНІД, заходи, спрямовані на благоустрій та чистоту вулиць рідного міста, та багато іншого. Так, упродовж останніх років волонтери виїздили до інтернатних закладів для дітей-сиріт та дітей-інвалідів, у деяких із них були неодноразово. Спільно з міськими соціальними службами наші студенти організували та провели 14 акцій, найвідоміші з яких: «Серце – дитині», «Допоможемо сільським школам», «Милосердя», «Подаруй усмішку дітям», «Від серця – до серця». Для кожного закладу, який відвідують, волонтери збирають гуманітарному допомогу [1].

Ще одним аспектом соціальної допомоги студентській молоді є надання психологічної допомоги практичними психологами з багаторічним досвідом у Психологічній службі СумДУ.

У СумДУ створено Центр підтримки сім'ї «Студентський лелека» у рамках проекту «Університет дружній до сім'ї», діяльність якого спрямована на підтримку матерів-студенток: консультування, надання медичних, соціальних, юридичних, побутових послуг, зокрема – на базі кімнати тимчасового перебування дітей та надання рівних можливостей для здобуття професії молодими матерями-студентками у вищих навчальних закладах [1].

СумДУ не залишається осторонь і щодо проведення спортивних подій: сьогодні та у різні роки до складу студентів університету входять та входили учасники та призери Олімпійських ігор; призери та переможці чемпіонатів та Кубків світу, Європи; учасники та призери Всеукраїнських змагань з таких видів спорту, як біатлон, бокс, боротьба вільна, футзал, веслування на байдарках, карате, боротьба дзюдо, стрільба з лука, лижні перегони, спортивне орієнтування, волейбол, легка атлетика. Так, з метою сприяння розвитку фізичної культури і спорту в університеті, зміцнення його високого авторитету шляхом досягнення вагомих результатів у міських, обласних та всеукраїнських змаганнях, формування здорового способу життя молоді створено спортивний клуб «Університет». Спортивний клуб також здійснює всебічну роботу з розвитку фізичної культури і спорту серед учнівської та студентської молоді, аспірантів, професорсько-викладацького складу, співробітників університету та членів їх сімей [1].

5.2. Студентське самоврядування у Сумському державному університеті

Студентське самоврядування у СумДУ функціонує з метою забезпечення виконання студентами своїх обов'язків, захисту їх прав, бере участь в управлінні університетом та сприяє гармонійному розвитку особистості студента, формуванню навичок майбутнього організатора, керівника [3].

Відповідно до положень, задекларованих у [3], студентське самоврядування СумДУ ґрунтується на добровільних виборних засадах з ініціативи осіб, які навчаються, і є невіддільною частиною громадського самоврядування університету.

Діяльність органів студентського самоврядування (далі – ОСС) націлена на охоплення таких напрямків: удосконалення навчального процесу; підвищення якості навчального процесу; забезпечення виховання духовних та культурних якостей

студентів; стимулювання активності студентської молоді у соціальній та науковій сферах; забезпечення захисту прав та інтересів осіб, які навчаються; забезпечення участі осіб, які навчаються, в управлінні СумДУ.

У своїй діяльності органи студентського самоврядування керуються чинним законодавством України, статутом університету [6] та Положенням про студентське самоврядування в СумДУ [3].

У студентському самоврядуванні мають право брати участь особи, які навчаються у СумДУ за всіма формами навчання, але до органів самоврядування мають право бути обраними лише ті, які навчаються за денною формою навчання.

Головними напрямками діяльності університету, в яких беруть участь особи, які навчаються, є [3]:

- навчально-виховна робота;
- наукова робота;
- культурно-освітня робота;
- спортивно-масова робота;
- сфера студентського побуту і дозвілля;
- інформаційна робота тощо.

Основними завданнями ОСС СумДУ є такі [3]:

- 1) забезпечення і захист прав та інтересів студентів, зокрема щодо організації навчального процесу;
- 2) забезпечення виконання студентами своїх обов'язків;
- 3) сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності студентів шляхом організації наукових, культурно-масових, спортивних, оздоровчих та інші заходів;
- 4) сприяння створенню необхідних умов для проживання і відпочинку студентів;
- 5) сприяння працевлаштуванню випускників та залученню студентів до вторинної зайнятості у вільний від навчання час;
- 6) організація співробітництва зі студентами інших навчальних закладів, молодіжними організаціями, органами державної влади та місцевого самоврядування;
- 7) пропаганда здорового способу життя, безпечної поведінки, запобігання вчиненню студентами правопорушень;

- 8) сприяння участі студентів у реалізації державної молодіжної політики;
- 9) створення та організація діяльності різноманітних студентських гуртків, товариств, об'єднань, клубів за інтересами;
- 10) участь у вирішенні питань міжнародного обміну студентами.

Представники студентського самоврядування беруть участь у роботі вищих органів самоврядування регіону та країни, колегіальних, робочих та дорадчих органів СумДУ та його структурних підрозділів.

ОСС мають розгалужену ієрархічну структуру (рис. 5.1). Виконавчі ОСС різних рівнів реалізують сумісну діяльність за принципами підпорядкування «по вертикалі».

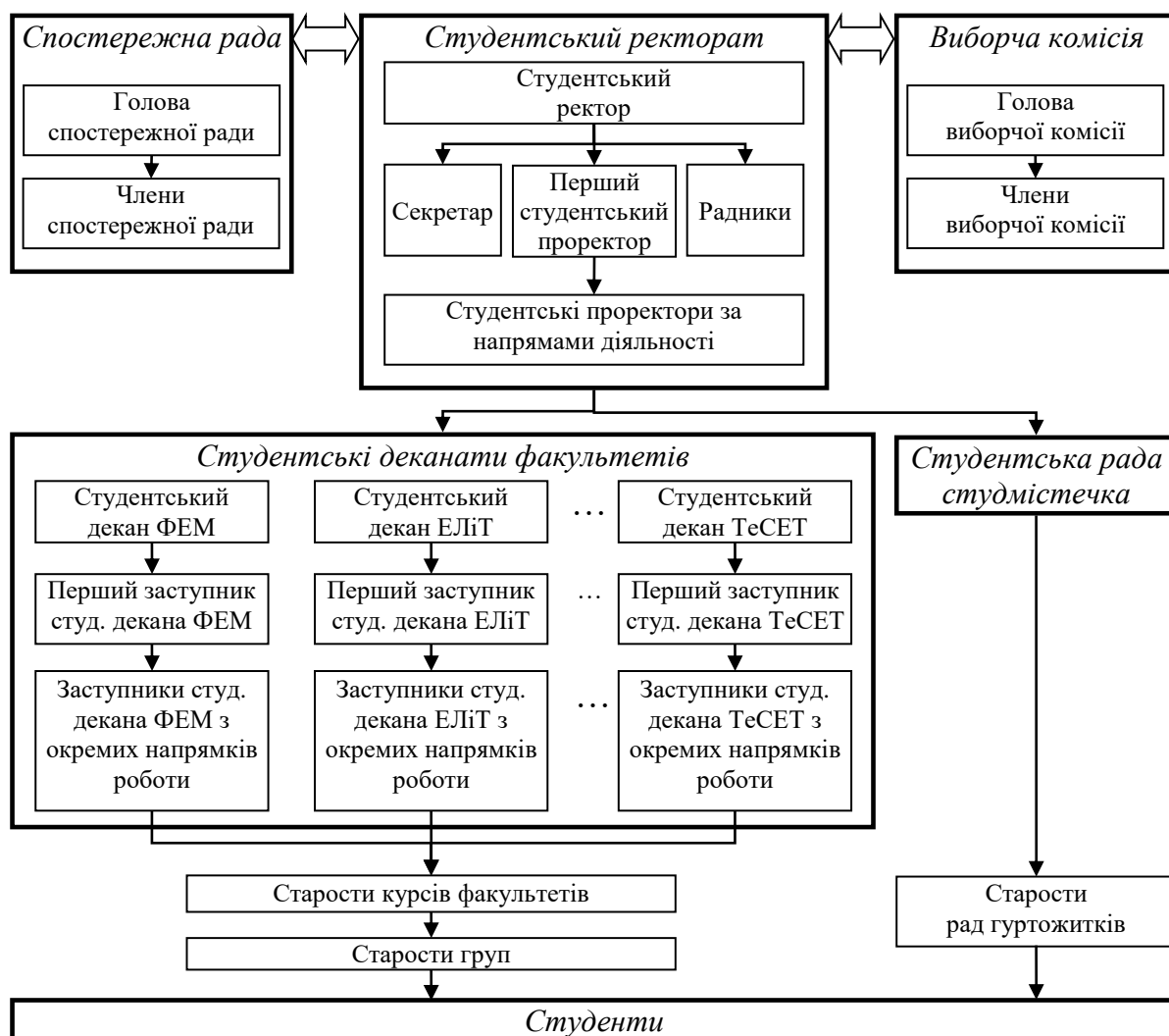

Рисунок 5.1 – Організаційна структура ОСС СумДУ

Найвищим ОСС у СумДУ є конференція осіб, які навчаються. Вищим органом самоврядування на рівні студмістечка є студентська конференція студмістечка.

Структура органів студентського самоврядування на рівні університету включає [3]:

- спостережну раду як колегіальний орган, який, зокрема, виконує контролюючі та консультативні функції;
- виборчу комісію.

Виконавчим органом студентського самоврядування на рівні університету є студентський ректорат, який очолюється студентським ректором. До складу студентського ректорату входять перший студентський проректор, секретар студентського ректорату, студентські проректори, які очолюють відділи з окремих напрямків роботи, радники студентського ректора [3].

Виконавчими органами студентського самоврядування на рівні інститутів (факультетів) базового навчального закладу є студентські деканати, які очолюються студентськими деканами. До складу студентського деканату входять перший заступник студентського декана та заступники студентського декана з окремих напрямків роботи [3].

Виконавчі органи студентського самоврядування на рівні інших структурних підрозділів, зокрема позабазових, можуть формуватися відповідно до власних положень, з дотриманням вимог та принципів Положення про студентське самоврядування в СумДУ [3].

Виконавчими ОСС на рівні гуртожитків та студмістечка є студентська рада студмістечка та студентські ради гуртожитків, діяльність яких регламентується окремим положенням з дотриманням вимог та принципів Положення про студентське самоврядування в СумДУ [3].

Функції виконавчих ОСС на рівні курсів та груп виконують старостати (старости курсів та їх заступники, представники ОСС від спеціальностей, старости груп або інші виборні представники органів студентського самоврядування в академічних групах) [3].

Висновки

1. Соціально-культурне життя СумДУ спрямоване на збереження та примноження кращих культурних традицій університету і розвиток мистецтва.

2. До структури КМЦ СумДУ входять: організаційно-методичний відділ; група технічного забезпечення позанавчальних заходів; студентський клуб-кафе; школа-студія КВК; гуртки, творчі студії, клуби за інтересами.

3. Для надання допомоги, сприяння вирішенню соціальних питань та надання комплексу соціальних послуг студентам, створення сприятливих умов для їхньої самореалізації та самовдосконалення у СумДУ створено студентську соціальну службу, Відділ соціальної роботи зі студентською молоддю, Психологічну службу, Центр підтримки сім'ї. На вирішення соціальних питань спрямована діяльність органів студентського самоврядування та Студентської профспілки.

4. СумДУ не залишається осторонь і спортивних подій: сьогодні та у різні роки до складу студентів університету входять та входили учасники та призери спортивних змагань різних рівнів.

5. У СумДУ створено потужний базис для студентського самоврядування, який функціонує з метою забезпечення виконання студентами своїх обов'язків, захисту їх прав, бере участь в управлінні університетом та сприяє гармонійному розвитку особистості студента, формуванню навичок майбутнього організатора, керівника.

Запитання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте основні аспекти соціально-культурного життя СумДУ?

2. Що входить до завдань КМЦ СумДУ.

3. Які функції виконує ПОС СумДУ?

4. Назвіть основні завдання органів студентського самоврядування в університеті.

5. Охарактеризуйте організаційну структуру студентського самоврядування СумДУ.

Список літератури до розділу

1. Офіційний сайт Сумського державного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sumdu.edu.ua/>.
2. Положення про Культурно-мистецький центр СумДУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sumdu.edu.ua/ukr/general/normative-base.html?task=getfile&tmpl=component&id=00a357e3-36de-e211-b1c7-001a4be6d04a.pdf>
3. Положення про студентське самоврядування в СумДУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sumdu.edu.ua/ukr/general/normative-base.html?task=getfile&tmpl=component&id=c44017ec-973b-e111-a30e-001a4be6d04a.zip>.
4. Положення про студентську соціальну службу СумДУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sumdu.edu.ua/ukr/general/normative-base.html?task=getfile&tmpl=component&id=b28297b4-283c-e111-85a6-001a4be6d04a.pdf>.
5. Положення про відділ соціальної роботи зі студентською молоддю СумДУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sumdu.edu.ua/ukr/general/normative-base.html?task=getfile&tmpl=component&id=828c976c-283c-e111-85a6-001a4be6d04a>.
6. Статут СумДУ (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sumdu.edu.ua/ukr/general/normative-base.html>.

Підсумковий тест із дисципліни

- У якому документі окреслюються фундаментальні принципи, якими повинні керуватись університети для забезпечення розвитку освіти та інноваційний рух у світі:
 - Велика хартія університетів;
 - Лісабонська конвенція;
 - Європейська культурна конвенція;
 - Сорбонська декларація;
 - Конференція міністрів європейських країн.
- Метою якого документа стало відзначення найважливіших цінностей університетських традицій і сприяння тісним зв'язкам між університетами Європи:
 - Велика хартія університетів;
 - Лісабонська конвенція;
 - Європейська культурна конвенція;
 - Сорбонська декларація;
 - Конференція міністрів європейських країн.
- У якому документі задекларовано положення щодо гармонізації національних систем вищої освіти:
 - Римська угода;
 - Лісабонська конвенція;
 - Європейська культурна конвенція;
 - Сорбонська декларація;
 - Конференція міністрів європейських країн.
- З якою метою здійснюється вертикальна академічна мобільність:
 - одержання певного академічного або наукового ступеня;
 - у рамках економічного, політичного або міжуніверситетського академічного партнерства;
 - проходження практик студентів вищих навчальних закладів України у вищих навчальних закладах за кордоном протягом певного періоду;
 - одержання наступного академічного чи наукового ступеня.
- Приватна особа або організація, що розглядає заявки на грант, освітні програми тощо, – це:
 - донор;
 - аплікант;
 - заявник.
- Який із зазначених типів вищих навчальних закладів має найнижчий ступінь акредитації?
 - університет;
 - інститут;
 - коледж.
- Освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр» відповідає такому освітньому рівню:
 - початковий рівень;
 - перший рівень;
 - другий рівень;
 - третій рівень;
 - науковий рівень.
- Освітньо-кваліфікаційний рівень «молодший бакалавр» може надавати такий тип ВНЗ:
 - інститут;
 - коледж;
 - консерваторія.
- У рамках ECTS кредит становить:
 - 26 академічних годин;
 - 30 академічних годин;
 - 36 академічних годин;
 - 42 академічні години.

10. Якому з освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідає ВНЗ типу «коледж»?

а) магістр;

б) бакалавр;

в) молодший бакалавр.

11. Критерій оцінювання, згідно з яким студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання та вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили за шкалою ECTS, відповідає оцінці:
- а) А;
 - б) В;
 - в) С;
 - г) D;
 - д) E;
 - е) FX.
12. Критерій оцінювання, згідно з яким студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; за допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих, за шкалою ECTS відповідає оцінці::
- а) А;
 - б) В;
 - в) С;
 - г) D;
 - д) E;
 - е) FX.
13. Нормативний документ вищого навчального закладу, який складається на підставі освітньо-професійної програми та структурно-логічної схеми підготовки і визначає перелік та обсяг нормативних і вибіркового навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми та засоби проведення поточного і підсумкового контролю, – це:
- а) навчальний процес;
 - б) навчальний план;
 - в) семестровий навчальний план;
 - г) змістовний модуль.
14. Період навчального часу студента, призначений для проведення додаткового семестрового контролю, – це:
- а) екзаменаційна сесія;
 - б) модуль;
 - в) модульно-атестаційний цикл;
 - г) атестаційний тиждень;
 - д) модульна атестація.
15. Оцінювання, що здійснюється шляхом нарахування студентів рейтингів балів за певною шкалою оцінювання на підставі поточного модульного контролю і проведення підсумкового модульного контролю як контрольного заходу, – це:
- а) екзаменаційна сесія;
 - б) модуль;
 - в) модульно-атестаційний цикл;
 - г) атестаційний тиждень;
 - д) модульна атестація.
16. Студент, який за наслідками модульних атестацій набрав кількість рейтингів балів менше _____ % від шкали оцінювання, не допускається до підсумкового семестрового контролю і отримує оцінку «Неприйнятно» (за шкалою ECTS – «F»).
17. Електронний архів СумДУ, в якому збираються результати наукової діяльності студентів та співробітників нашого університету:
- а) електронний каталог бібліотеки;
 - б) опис документа;
 - в) інституційний репозитарій.

Додаток А (обов'язковий)

Таблиця А.1– Тестові системи, що засвідчують рівень володіння іноземною мовою і/або рівень фахової підготовки

Тестова система	Сутність
DELE (Diploma de Espanol como Lengua Extranjera)	Тест з іспанської мови як іноземної
GRE (Graduate Record Examination)	Тест для вступників в аспірантуру та (для деяких університетів) магістратуру. Складається з двох частин: загального тесту та тесту за фахом
IELTS (International English Language Testing System)	Міжнародна тестова система з англійської мови. Перевіряє володіння кандидата всіма мовними навичками: сприйняттям на слух (Listening), читанням (Reading), письмовим (Writing) та усним мовленням (Speaking)
LSAT (The Law School Admissions Test)	Вступний тест до юридичної школи – стандартизований тест, здача якого обов'язкова для вступу до юридичної школи США та Канади, які є членами Приймальної ради юридичних шкіл
TOEFL (Test of English as a Foreign Language)	Тест з англійської як іноземної. Це іспит специфічний. По-перше, це екзамен з "американської" англійської з усіма лексичними та граматичними нюансами. По-друге, іспит має дворічний строк придатності. По-третє, TOEFL не можна «завалити», оскільки це швидше не іспит, а атестація, що проставляється в балах
TSE (Test of Spoken English)	Тест із розмовної англійської. Проводиться разом із TOEFL, але не кожного разу
TWE (Test of Written English)	Тест із письмової англійської, проводиться разом з іспитом TOEFL. Пропонується написати маленький твір на задану тему. Однак можна відмовитися від цього тесту, якщо людина вважає це необхідним

Продовження додатка Б

№ п/п	Назва навчальної дисципліни	Форма звітності			Загальний		СР год.	Всього ауд. год.	Навчальна робота за						Розподіл навчальної роботи студента за мод. циклами (год. на												Кафед	Потік											
		іс-пи	д/залік	ОДЗ					годин	кредити	I (5 тижнів)						I т		II (5 тижнів)						I т				III (5 тижнів)						I т				
				мо	вид	кіл-кост					узд	Лк	Пр	Лб	ІРС	СЗ	А	узд	Лк	Пр	Лб	ІРС	СЗ	А	узд	Лк			Пр	Лб	ІРС	СЗ	А	узд	Лк	Пр	Лб	ІРС	СЗ
	Російська мова ⁴		д/з	III	кр	1	210	7,0	110	100	30	12	6	4	4	0,8	2	8	8	0,8	2	8	8	0,8	2	8	8	0,8	2	8	8	0,8	2	МПІГ					
	Всього за семестр	0	10				930	31,	600	330	40	30	0	22	32	46	22	14	8	0	0	0	14	22	10	12	0	2,8	3,2	16	22	4	18	0	1,6	3,2	16		

РР - розрахункова робота; ОДЗ - обов'язкове домашнє завдання;

4 - Дисципліна викладається для іноземних студентів;

5 - Дисципліна не викладається для іноземних студентів;

19 - Не враховується в загальний обсяг але включається для викладання Російської мови іноземним студентам;

Начальник НМВ

_____ І.Д.Скляр

Декан факультету

Додаток В
(обов'язковий)

РОБОЧИЙ РЕГЛАМЕНТ
модульно-рейтингового контролю і оцінювання
з навчальної дисципліни «Університетська освіта»
для студентів спеціальності «маркетинг» (2014-2015 н.р.)

1. Структура навчальної дисципліни: загальний обсяг 36 год. / 1 кред.; лк. – 8 год. / 4; ПМК, ОДЗ.

2. Організація навчального процесу: семестрів викладання – 1; модульних циклів – 1.

3. Шкала оцінювання з навчальної дисципліни: R=100 балів.

4. Розподіл рейтингових балів за видами навчальної роботи:

4.1. Робота на аудиторних заняттях (0,25 R = 25 балів).

- лекції: 4 лк. × 5 балів/лк. = 20 балів.

Викладач має право не нараховувати зазначені бали, якщо студент своєю поведінкою заважає навчальному процесу, не стежить за ходом лекції або виявляє неготовність до практичного заняття (демонструє відсутність знань за базовими положеннями лекційного матеріалу, що опрацьовується).

4.2. Складання комплексних письмових модульних контролів – максимально 35 балів (при позитивному оцінюванні від 21 до 35 балів).

4.3. Обов'язкове домашнє завдання – при позитивному оцінюванні від 24 до 40 балів. При оцінюванні роботи після завершення встановленого терміну залікова кількість балів зменшується на 20%.

4.4. Доповідь – максимально 5 балів.

5. Умови ліквідації заборгованостей із поточної роботи: перескладання підсумкового модульного контролю студентами, які одержали рейтинговий бал за модульний цикл, що відповідає незадовільній оцінці (менше зазначеної в п.5), проводиться не пізніше двох тижнів після атестаційного. Позитивні оцінки модульного циклу в цілому та його складових не підвищуються.

6. ІРС за розкладом занять використовуються для консультаційної роботи (в тому числі за призначенням викладача) та ліквідації заборгованостей.

7. Підсумкове семестрове оцінювання навчальної роботи студента: оцінювання відповідно до одержаних за семестр рейтингових балів здійснюється за такою шкалою:

Шкала оцінювання ECTS	Визначення	Національна шкала оцінювання	Рейтингова бальна шкала оцінювання
A	ВІДМІННО	5	90,0 ≤ RD ≤ 100,0
B	ДОБРЕ	4	82,0 ≤ RD < 90,0
C			74,0 ≤ RD < 82,0
D	ЗАДОВІЛЬНО	3	64,0 ≤ RD < 74,0
E			60,0 ≤ RD < 64,0
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – можливе складання заходу підсумкового контролю	2	35,0 ≤ RD < 60,0
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – до заходу підсумкового семестрового контролю не допускається, необхідний повторний курс із навчальної дисципліни		RD < 35,0

Студенти, які мають *незадовільні рейтингові бали* за семестр (від 35 до 59), мають право на дворазове складання (за процедурою письмового іспиту) заходу підсумкового семестрового контролю. При цьому максимальна кількість, яку вони можуть одержати, становить 60 балів.

Студенти, які мають рейтинговий бал за семестр менше 35 б., до захисту підсумкового семестрового контролю не допускаються і представляється деканатом до відрахування.

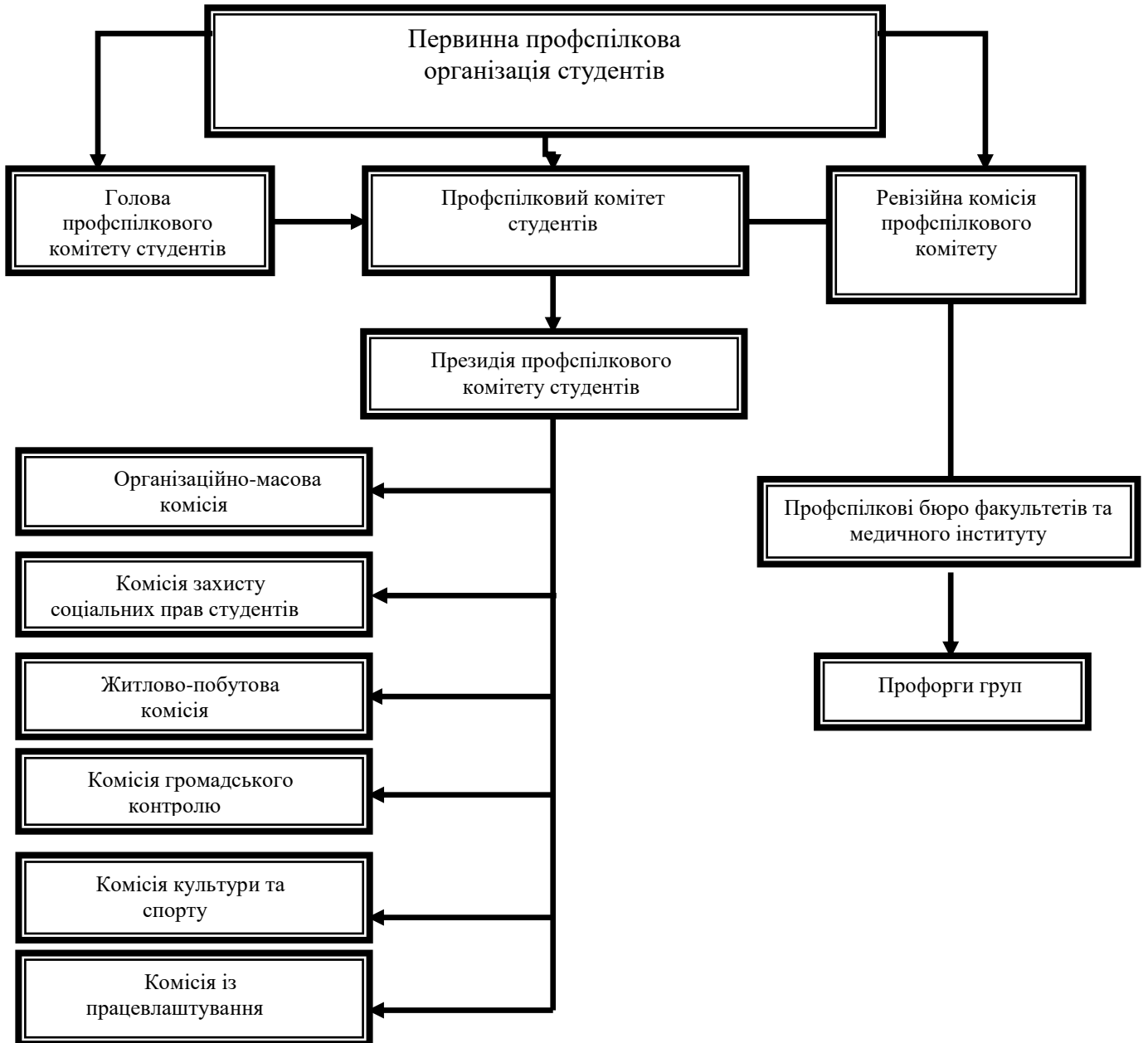
Лектор потоку

Завідувач кафедри

«__» _____ 20__ р.

Додаток Г
(обов'язковий)

**Структура Профспілкової організації студентів
Сумського державного університету**

Навчальне видання

Конспект лекцій із дисципліни «Університетська освіта»
для студентів факультету економіки та менеджменту
спеціальності 6.030507 «Маркетинг»
денної та заочної форм навчання

Відповідальний за випуск С. М. Ілляшенко
Редактор Н. В. Лисогуб
Комп'ютерне верстання Л. Ю. Сагер

Підписано до друку 09.02.2016, поз.
Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 4,88. Обл.-вид. арк. 4,22. Тираж 40 пр. Зам. №
Собівартість видання грн к.

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.